

घटक

- ६.१ अर्थ, महत्त्व आणि लेखांकन दस्तऐवजाची उपयुक्तता.
- ६.२ बँक मेळपत्रकाचा अर्थ, गरज आणि महत्त्व.
- ६.३ रोख व पासबुक शिल्लकेत येणाऱ्या फरकाची कारणे.
- ६.४ बँक मेळपत्रक / बँक जुळवणी पत्रकाचा नमुना.
- ६.५ बँक मेळपत्रक / जुळवणी पत्रक तयार करणे.

क्षमता विधाने

- विद्यार्थी बँकेशी संबंधित वेगवेगळ्या कागदपत्रांचे नमुने तयार करू शकतो.
- विद्यार्थी रोख पुस्तक व बँक पासबुक यामधील फरक ओळखतो.
- विद्यार्थी रोख पुस्तकाची शिल्लक आणि पासबुकची शिल्लक यामध्ये येणाऱ्या फरकाची कारणे शोधू शकतो.
- विद्यार्थी बँक मेळपत्रक तयार करू शकतो.

बँक मेळपत्रक / बँक जुळवणी पत्रक : (Bank Reconciliation Statements)

६.१. लेखांकन दस्तऐवजांचा अर्थ, महत्त्व आणि उपयुक्तता.

प्रस्तावना :

लेखांकिय दस्तऐवजात व्यवहाराची मूळ सत्यता, जसे व्यवहाराची राशी, ही राशी कोणाला दिली, व्यवहाराची कारणे आणि व्यवहाराचा उद्देश याचे वर्णन केले जाते. जेव्हा एखादा आर्थिक व्यवहार होतो त्या व्यवहाराचा सबळ पुरावा हा पुस्तपालन प्रक्रिये करिता आधुनिक बँकिंग सेवेमध्ये अमूलाग्र बदल झालेला आहे. आजकालच्या व्यवसायामध्ये इंटरनेट आणि मोबाईल बँकिंगची भूमिका लक्षणीय आहे. रोख शोधन व रोख प्राप्तीचे व्यवहार या पद्धतीनुसार केल्यास दोन्ही पक्षांना व्यवहाराचे पुरावे प्राप्त होतात.

परंतु आजही बँकेचे व्यवहार बँकेत जाऊनच पूर्ण करण्याचे प्रमाण जास्त आहे. धनादेशाने किंवा ड्राफ्ट ने व्यवहाराचे शोधन आणि प्राप्तीचे महत्त्व पूर्णपणे अबाधित राहते.

बँक दस्तऐवजाचे प्रकार : (Types of Bank Documents)

१. पैसे जमा करण्याचे चलनपत्र : (Pay-in-slip)

अर्थ : पैसे भरण्याच्या पावतीला पैसे जमा करण्याची पावती / चलनपत्र असेही म्हणतात. खातेदार जेव्हा बँकेत धनादेश किंवा रक्कम भरण्यासाठी जातो तेव्हा ही पावती त्याला भरून द्यावी लागते. जेव्हा रोख रक्कम बँकेत जमा करावयाची असते तेव्हा खातेदार त्याचा खातेक्रमांक, पैसे, जमा करण्याची तारीख आणि बँकेत जमा करावयाच्या रक्कमेचे विवरण देतो. त्याच प्रमाणे खातेदार बँकेत जेव्हा धनादेश जमा करतो तेव्हा धनादेशाची संपूर्ण माहिती जसे खाते क्रमांक ज्या बँकेचा धनादेश आहे. त्या बँकेचे नाव, रक्कम इत्यादी माहिती खातेदाराला पावतीत भरावी लागते.

पैसे भरण्याची पावती / चलनपत्र दोन भागात विभागलेली असते. पावतीची उजवी बाजू बँक आपल्याकडे पुरावा म्हणून ठेवून घेते तर डावीबाजू म्हणजे पावतीचा दुसरा भागावर (counterfoil) संबंधित कारकुनाची सही स्टॅम्प आणि दिनांक लिहितो आणि खातेदाराला अभिस्वीकृती म्हणून परत देतो.

महत्त्व आणि उपयुक्तता (Importance and Utilities) :

- १) खातेदाराला आपल्या खात्यात रोख रक्कम तसेच धनादेश जमा करण्याची सुविधा मिळते.
- २) खाते पुस्तकात पैसे जमा करण्याच्या आधारे रोख किंवा धनादेश जमा केल्याची नोंद केली जाते.
- ३) अभिस्वीकृती किंवा पावतीचा छोटा भाग हा कायदेशीर पुरावा म्हणून उपयोगात येऊ शकतो.

घटक :

(पैसे जमा करण्याच्या पावतीच्या डाव्या आणि उजव्या बाजूला एकसारखी माहिती असते)

- १) बँकेचे नाव, शाखा आणि पत्ता.
- २) व्यवहाराची तिथी.
- ३) बँकेत जमा केलेली रक्कम अंकात व अक्षरात असली पाहिजे (रोख / धनादेश)
- ४) खातेदाराचे नाव.
- ५) खाते क्रमांक.
- ६) खात्याचा प्रकार.
- ७) जमा करणाऱ्या नोटांचे विवरण जसे ₹ १००, ₹ २००, ₹ ५००, ₹ २,००० इ.
- ८) धनादेशाची संपूर्ण माहिती.
- ९) पैसे मिळणाऱ्या बँकेची माहिती.
- १०) जर ₹ ५०,००० च्या वर रक्कम जमा करणार असाल तर पॅन क्रमांक देणे आवश्यक आहे.

पैसे जमा करण्याच्या चलनपत्राचा नमुना (Pay-in-Slip)

DEPOSIT / PAY IN SLIP		पैसे भरणा स्लीप	
शका/Branch :	दिनांक/Date :	शका/Branch :	दिनांक/Date :
रकम/Amount : ₹	अक्षरी रकम ₹/Rupees in Words :	रकम/Amount : ₹	अक्षरी रकम ₹/Rupees in Words :
Cash/Cheque Date & Name of Bank & Branch		Cash / Cheque Date & Name of Bank & Branch	
₹	Ps.	₹	Ps.
एकूण/Total		एकूण/Total	
शेवटचा/Cashier		जमा करणारा/Signature of Depositor	

आकृती. ६.१ (अ)

बँकेत जर धनादेश जमा करावयाचा असल्यास आधुनिक पद्धतीनुसार पैसे भरण्याच्या पावती सोबत जोडून बँकेत लावलेल्या धनादेश संकलन पेटीमध्ये टाकावे.

२. पैसे काढण्याची पावती / चलनपत्र (Withdrawal Slip) :

अर्थ : बँकेत असलेल्या खात्यातून रक्कम काढण्यासाठी जी पावती भरावी लागते त्या पावतीला पैसे काढण्याची पावती किंवा पैसे काढण्याचे चलन पत्र असे म्हणतात. या पावतीची दुसरी प्रत मिळत नाही, तर या व्यवहाराची नोंद बँकेच्या खाते पुस्तकात केली जाते आणि त्याचा परिणाम ग्राहकांकडे असलेल्या बँक पासबुकामध्ये दिसून येतो.

महत्त्व आणि उपयुक्तता : (Importance and Utilities)

- १) चलनाचा / पावतीचा उपयोग खातेदाराला फक्त बँकेतून पैसे काढण्यासाठीच होतो.
- २) खातेदाराने या पावतीच्या / चलनाच्या समोरील बाजू आणि मागील बाजूला सही करावी.
- ३) पावतीवर खातेदाराने केलेली सही ही बँकेद्वारे नमुना सही सोबत तपासून घेतली जाते. यामुळे याबाबत गैरव्यवहार टाळता येतो.

घटक :

- १) बँकेचे नाव आणि पत्ता.
- २) व्यवहाराची तिथी.
- ३) खातेदाराचे नाव.
- ४) खात्याचा नंबर आणि प्रकार.
- ५) रक्कम अंक आणि अक्षरासहित.
- ६) खातेदाराची स्वाक्षरी.

जर बँकेतून काढली जाणारी रक्कम ₹ ५०,००० पेक्षा अधिक असल्यास खातेदाराने पॅनकार्डची छायांकित प्रत देणे आवश्यक आहे.

खातेदार बँकेतून पैसे काढण्यासाठी धनादेशाचा सुद्धा वापर करू शकतो.

पैसे काढण्याच्या चलनपत्राचा नमुना (Withdrawal Slip) :

CASH WITHDRAWAL SLIP / पैसे काढावयाचे चलन / नकद आहर्ता पर्ची	
 बँक ऑफ महाराष्ट्र बँक ऑफ महाराष्ट्र Bank of Maharashtra एक अक्षर एक बँक	बँकेतून पैसे काढावयाच्या चलनावरोबर खाते पुस्तिका आवश्यक आहे. कृपया मागे सही करावी. हे चलन घेण्याचे चेक नव्हे. केवळ मूळ शाखेत वापरण्यासाठी इस निकारी पर्ची के साथ पासबुक का होना जरूरी है। कृपया पिछली और हस्ताक्षर करें। यह आहरण पर्ची चेक नहीं है। केवल मूल शाखा में प्रचुक्त हेतु। Pass Book must accompany with this withdrawal. Please sign overleaf This withdrawal slip is not a cheque. Use at home branch only
शाखा/Branch	दिनांक/Date :
कृपया, मला वा धारकाला ₹. वाहक/स्वतः को ₹. Pay Bearer/Self the sum of ₹. _____ debiting	
वचत खाते क्र. वचत खाता क्र. Saving A/c No.	ला नावे टाकून रोख द्यावेत. में नामे डालकर नकद अदा करें।
खातेदाराचे नांव खाताधारक का नाम in Name of A/c.	₹ _____
खातेदाराची स्वाक्षरी खाताधारक के हस्ताक्षर A/c. Holder's Signature	पासकर्ता अधिकारी/निरीक्षक/कर्मचाऱ्याची स्वाक्षरी पासकर्ता अधिकारी/निरीक्षक/कर्मचारी के हस्ताक्षर Signature of Passing Officer/Supervisor/Employee

६.१ (ब)

बँकींग सेवा घेण्यासाठी प्रत्यक्ष बँकेत जाऊन व्यवहार करण्याची आवश्यकता आता राहिली नसून माहिती व तंत्रज्ञानाच्या आधारे सुद्धा ही सेवा मिळवू शकता, याला आभासी बँकिंग सेवा (Virtual Banking) असे म्हणतात.

३. बँक पासबुक / ग्राहक पुस्तिका (Bank Pass Book) :

अर्थ : बँकेच्या खाते पुस्तकात असलेल्या खातेदारांच्या खाते क्रमांकावर झालेल्या व्यवहाराचा खाते पुस्तकातील उतारा म्हणजे पासबुक / ग्राहक पुस्तिका होय. खातेदाराच्या खात्यात झालेल्या नोंदीची खाते पुस्तकांची माहिती बँक ग्राहकाला देत असते. वेळोवेळी झालेल्या व्यवहाराच्या नोंदी आणि खात्यावरील शिलकीची माहिती बँक एका लहान पुस्तकाद्वारे ग्राहकाला / खातेदाराला देते. आधुनिक पद्धतीनुसार बँक पासबुक संगणकीय लेखा प्रणालीद्वारे तयार करून ग्राहकाला दिली जातात.

महत्त्व आणि उपयुक्तता :

- १) पासबुकमुळे खात्यावरील शिल्लकेची एक विशिष्ट तारखेची माहिती मिळते.
- २) वादग्रस्त प्रकरणामध्ये बँकेच्या अधिनियमानुसार बँक पासबुक हा एक सबळ पुरावा म्हणून त्याचा वापर होतो.
- ३) पासबुकावरून हे सिद्ध होते की, खात्यावरील सर्व व्यवहार बँकद्वारेच झालेले आहेत.

घटक :

- १) बँकेचे नाव आणि शाखा.
- २) बँकेचा पत्ता आणि दूरध्वनी क्रमांक.
- ३) खातेदाराचे संपूर्ण नाव आणि पत्ता.
- ४) खात्याचा प्रकार.
- ५) खातेक्रमांक आणि ग्राहक ओळख क्रमांक.
- ६) खातेदाराचा फोटो.
- ७) आय.एफ.एस.सी. (भारतीय वित्तीय पद्धत क्रमांक) या अद्याक्षर क्रमांकाचा उपयोग संगणकीय पद्धतीने रक्कम स्थानांतरित करण्यासाठी होतो जसे IMPS, NEFT आणि RTGS इत्यादी.
- ८) बँक पासबुकामध्ये दिनांकाचा रकाना, विवरण, धनादेश क्रमांक काढलेली रक्कम, जमा केलेली रक्कम आणि बँक अधिकाऱ्याची सही असते.

बँक पासबुक/ग्राहकपुस्तिकेचा नमुना (Format) :

पासबुक/ग्राहक पुस्तिका

दिनांक	विवरण	धनादेश क्र.	काढलेली रक्कम नावे. (₹)	जमा केलेली रक्कम जमा. (₹)	शिल्लक (₹)	सही

६.१ (क)

खातेदाराला / ग्राहकाला बँकेत जमा असलेली रक्कम व काढलेली रक्कमेची कोणतीच माहिती नसायची परंतु १८ व्या शतकात पासबुक/ग्राहक पुस्तिकेचा वापर बँकेत सुरू होऊन ग्राहकांच्या खात्यावरील संपूर्ण व्यवहाराची माहिती पहिल्या वेळेस बँक पासबुकाच्या स्वरूपात त्याच्या हातात देण्यात आली. आज विवरण ऑनलाईनसुद्धा पाहता येतात.

४. बँक विवरण : (Bank Statement) :

अर्थ : व्यावसायिक बँकेत व्यवसायाच्या नावाने चालू/ चलखाते उघडू शकतो कारण चालू खात्याच्या अनेक सुविधा व्यवसायिकाला मिळतात जसे व्यवसायिक अनेक वेळेस चालू खात्यात रक्कम व धनादेश जमा करू शकतो तसेच अनेक वेळेस पैसे रोख आणि धनादेशाद्वारे काढू शकतो.

व्यवसायिकाला चालू खात्यावर झालेले व्यवहार व चालू खात्यातील शिल्लक जाणून घेण्याची इच्छा असते त्या करिता बँक आपल्या खातेदाराला बँक विवरण देते. चालू खातेदाराने एका विशिष्ट कालावधीत झालेल्या आर्थिक व्यवहाराच्या नोंदीचे संक्षिप्त माहिती/ विवरण बँक विवरणामध्ये समाविष्ट असते. पूर्वी बँक विवरण कागदावर छापील स्वरूपाचे असायचे आणि ते विवरण बँक मासिक त्रिमाही किंवा वार्षिक रूपात तयार करत असत. परंतु इंटरनेट आणि ऑनलाईन बँकिंगमुळे बँक विवरण माहिती ऑनलाईन सुद्धा मिळू शकते. हेच इलेक्ट्रॉनिक बँक विवरण खातेदार ऑनलाईन सुद्धा पाहू शकतो तसेच संपादित करून तो बँक विवरणाची प्रत काढू शकतो. तसेच ऑनलाईन बँक विवरणामुळे कागद आणि टपालाचा खर्च कमी होतो.

महत्त्व आणि उपयुक्तता : (Importance and Utilities)

- १) बँक विवरणामुळे खातेदाराला बँक खात्यावरील शिल्लक समजते.
- २) खर्चाचे शोधन करतांना योग्य नियोजन करता येते.
- ३) व्यावसायिकाने बँकेत जमा केलेले धनादेशाच्या शोधनाचा कालावधी समजतो.
- ४) बँक मेळपत्रक/ जुळवणी पत्रक तयार करण्यासाठी बँक विवरण उपयोगी आहे.

घटक :

- १) बँकेचा तपशील शाखा आणि पत्ता.
- २) व्यवहाराची तिथी.
- ३) विवरणे.
- ४) धनादेश क्रमांक.
- ५) काढलेल्या रक्कमा.
- ६) जमा केलेल्या रक्कमा.
- ७) शिल्लक.

नमुना :

खाते विवरण

बँक ऑफ इंडिया		चालू खाते		दिनांक: / /२० ____		
एस.बी.रोड		खाते विवरण		पान क्रमांक :		
खाते प्रकार : संस्थात्मक				खाते वही क्र.:		
खाते						
दिनांक	विवरण	धनादेश क्रमांक.	काढलेली रक्कम नावे. ₹	जमा केलेली रक्कम जमा. ₹	शिल्लक (₹)	सही

६.१(ड)

५. बँक सूचना (Bank Advice) :

बँकेकडून खातेदार ग्राहकाला विहित नमुन्यात काही माहिती दिली जाते जसे रक्कम जमा करण्यासाठी दिलेला धनादेश न वटल्यास, बँक शुल्क नावे केल्याबद्दल, बँककडे वटविलेल्या प्राप्त विपत्र अनादरित झाल्यामुळे, राशी संग्रहणार्थ जमा केलेले विपत्र, व्याज आकारणी, लाभांश आणि व्याज बँकेद्वारे गोळा करणे आणि ग्राहकाच्या पूर्व सूचनेनुसार बँकेने खर्चाचे शोधन केलेले असल्यास.

महत्त्व आणि उपयुक्तता : (Importance and Utilities)

- १) बँकेच्या सूचने आधारे व्यवसायिक खात्याशी संबंधित संपूर्ण माहिती वेळोवेळ अद्ययावत करू शकतो.
- २) खात्यावर झालेल्या व्यवहाराचा पुरावा तयार करता येतो.

घटक :

- १) बँकेचे नाव आणि पत्ता.
- २) बँक सूचना पाठविण्याची तिथी.
- ३) खातेदाराचे नाव, पत्ता आणि खातेक्रमांक.
- ४) व्यवहारांचा तपशील.
- ५) नावे आणि जमा होणारी रक्कम.

नमुना :

बँक सूचना			
दि. पिपल्स सहकारी बँक मर्यादित पुणे		दिनांक : २४ नोव्हेंबर, २०१८	
प्रति,			
मे. धनश्री ट्रेडर्स, पुणे			
खाते नं. - चालू खाते ००००१२३४			
महोदय,			
आपले खाते खालील माहितीच्या आधारे नावे/ जमा करण्यात आले. :			
व्यवहाराचा तपशील	रक्कम		
	नावे (₹)	जमा (₹)	
आपले विद्युत देयक आपल्या सूचनेप्रमाणे अदा करण्यात आले आहे सोबत देयकाची प्रत देत आहोत.	१५,०००	००	
एकूण	१५,०००	००	
बँक व्यवस्थापक			

६.१ (अ)

खातेदाराने आपल्या नोंदणीकृत मोबाईल नंबरवरून बँकेशी व्यवहाराची नवीन माहिती बँक अधिसूचना संदेशवहनद्वारे बँक सूचनाद्वारे प्राप्त करू शकतो.

६.२ बँक मेळपत्रक / बँक जुळवणी पत्रकाचा अर्थ, व्याख्या, गरज आणि महत्त्व :

अर्थ : व्यावसायिक आपल्या खातेपुस्तकात/ लेखा पुस्तकात बँक रकाना असलेली रोख पुस्तक तयार करतो आणि त्यात बँकेशी संबंधित सर्व व्यवहार नोंदवितो. रोख पुस्तकात असलेला बँकेचा रकाना चालू खाते दर्शवितो. इतर व्यवसायिकांशी होणारे व्यवहार बँका आपल्या खाते पुस्तकात करतात आणि त्यावरून बँक ग्राहकांचे पासबुक/ ग्राहक पुस्तिका तयार करतात. जेव्हा व्यावसायिक बँकेत रोख रक्कम जमा करतो किंवा राशी संग्रहणार्थ धनादेश जमा करतो तेव्हा त्याची नोंद तो रोख पुस्तकात नावे किंवा प्राप्ती बाजूला करतो. बँक याची नोंद पासबुकामध्ये जमा किंवा शोधन बाजूला करते. त्याचप्रमाणे, व्यावसायिक खर्चाचे शोधन करण्यासाठी धनादेश देतो, याची नोंद तो रोख पुस्तकात जमा किंवा खर्च (Payment) बाजूला करतो. याच व्यवहाराची नोंद बँक ग्राहकांच्या पासबुकामध्ये नावे किंवा उत्पन्न बाजूला करते. म्हणजेच व्यावसायिक जे काही रोख पुस्तकात नोंदवितो त्याची विरुद्ध नोंद बँक पासबुकामध्ये करते. खरेतर रोख पुस्तकातील शिल्लक व बँक पासबुकामधील शिल्लक समान असली पाहिजे. यात फरक फक्त एवढाच की रोख पुस्तकात नावे शिल्लक असेल तर पासबुकामध्ये जमा शिल्लक असेल.

व्यवसायाच्या पुस्तकात			बँकेच्या पुस्तकात		
नावे.	रोख पुस्तक	जमा.	नावे.	पासबुक (व्यवसायिक खाते)	जमा.
	प्राप्ती(₹)	शोधन (₹)		शोधन (₹)	प्राप्ती (₹)

आकृती. ६.२(अ)

आकृती. ६.२(ब)

परंतु प्रत्यक्षात रोख पुस्तकातील बँक शिल्लक नेहमीच पासबुकमधील शिल्लक पेक्षा वेगळीच असते. या वेगवेगळ्या दिसणाच्या शिल्लकांची कारणे आणि त्यांची जुळवणी करण्यासाठी बँक मेळपत्रक तयार करणे अनिवार्य असते. बँकाकडून आपल्या चालू खातेदारांना नियमितपणे बँक विवरण देत असते. बँक पासबुक आणि रोख पुस्तकातील फरकाचे सूक्ष्म निरीक्षण करण्यासाठी बँक विवरणाची तुलना रोख पुस्तकाशी केली जाते.

व्याख्या :

“असे विवरण की, जे रोख पुस्तकातील बँक रकान्याची शिल्लक व बँक पासबुकातील शिल्लक यातील मेळ/ जुळवणी करण्यासाठी तयार केले जाते आणि दोन्ही शिल्लकामध्ये कशामुळे फरक पडला याची कारणे दर्शविते. त्यास बँक मेळ पत्रक/ जुळवणी पत्रक असे म्हणतात.”

“असे विवरण की, जे एक विशेष कालावधीचे किंवा एका महिन्याच्या बँक पासबुकची शिल्लक आणि रोख पुस्तकातील बँक रकान्याची शिल्लक यातील फरकाची कारणे दर्शविते त्या विवरणाला बँक मेळ पत्रक/ बँक जुळवणी पत्रक असे म्हणतात.”

बँक मेळपत्रकाची गरज आणि महत्त्व : (Need and importance of Bank Reconciliation Statement)

- १) रोख पुस्तक आणि बँक पासबुक नुसार असणारी बँक शिल्लक यात फरक असण्याची कारणे स्पष्ट करते.
- २) पासबुक व रोख पुस्तक मध्ये झालेल्या लोप विभ्रम/ विसर चुका शोधून काढण्यासाठी याची मदत होते.
- ३) रोकड हाताळणाऱ्या कर्मचाऱ्यांकडून घोटाळा होण्याची संधी कमी करते.
- ४) बँकेशी होणाऱ्या व्यवहारांची बँकेने योग्य नोंदी केल्या आहेत की नाही ते तपासण्यासाठी मदत होते.
- ५) बँक मेळपत्रक हे संस्थेच्या कर्मचाऱ्यांवर रोखनोंदी अद्ययावत ठेवण्याकरिता नैतिक दडपणाचे काम करते.
- ६) रोख प्राप्ती आणि रोख शोधनाच्या माहितीचे अंतर्गत अंकेक्षण करण्यासाठी महत्त्वाची यंत्रणा म्हणून काम करते.

६.३ रोख पुस्तक आणि बँक पासबुकात दिसणाऱ्या फरकाची कारणे :

- १) वेळेतील अंतर/ फरक.
- २) व्यावसायिकाकडून किंवा बँकांकडून होणाऱ्या लोप विभ्रम/ विसर चुका.

१) वेळेतील अंतर/ फरक : (Time Difference) :

व्यवहाराची नोंद एकाच वेळी रोख पुस्तक आणि पासबुक मध्ये केली जात नाही त्यामध्ये काही कालावधी असतो.

उदा. : जेव्हा व्यावसायिक बँकेमध्ये धनादेश जमा करतो अशावेळी त्याच्या दृष्टीने हा व्यवहार आहे व तो त्याची नोंद ताबडतोब रोकड पुस्तकात करतो. परंतु बँक धनादेशाची राशी खात्यात जमा झाल्यानंतर पासबुक मध्ये नोंद करते. परंतु वेळेअभावी व्यवहाराची नोंद फक्त व्यावसायिकाला रोख पुस्तकात दिसते परंतु पासबुक आणि रोख पुस्तकाची जुळवणी केल्यास दोन्ही पुस्तकात फरक दिसून येतो.

२) व्यावसायिक किंवा बँकांकडून होणाऱ्या लोप विभ्रम / विसर चुका :

व्यावसायिक किंवा बँक यांच्या कडून होणाऱ्या लोप विभ्रम/ विसर चुका हे सुद्धा दोन्ही पुस्तकातील शिल्लकेत दिसणाऱ्या फरकाचे कारण ठरू शकते.

उदा. : बँकेने आकारलेल्या बँक शुल्काची ₹ ५४०/- नोंद बँकेने नावे केली असल्यास आणि हीच नोंद रोख पुस्तकात ₹ ४५०/- ने केल्यास या ठिकाणी या व्यवहाराची नोंद दोन्ही पुस्तकात दिसून येते परंतु दोन्ही पुस्तकाच्या शिल्लकेत फरक दिसून येतो.

रोख पुस्तक आणि बँक पासबुकमधील फरकाची कारणे

१. वेळेच्या फरकामुळे.

अ) व्यवहाराची नोंद फक्त रोख पुस्तकात दिसते परंतु पासबुकात दिसत नाही.

- १) शोधन केलेले धनादेश परंतु सादर केले नाही.
- २) जमा केलेले धनादेश पण बँकेकडे संकलित न केलेले धानादेश.

ब) व्यवहाराची नोंद फक्त पासबुकात दिसते परंतु रोख पुस्तकात दिसत नसल्यास.

- १) बँकेने व्याज जमा केले.
- २) ग्राहकाच्या वतीने जमा केलेली रक्कम
- ३) बँकेद्वारे खर्चाचे सरळ शोधन.
- ४) बँकेने आकारलेले बँक शुल्क, अधिकोष अधि विकर्षावरील व्याज, बँकेने आकारलेले अपहार.
- ५) प्राप्यविपत्र आणि धनादेशाचे अनादरण.
- ६) बँक खात्यात परस्पर रक्कम जमा करणे.

२. बँक आणि व्यावसायिकाकडून होणाऱ्या लोप विभ्रम चुका.

- १) चुकीच्या बाजूला नोंदविणे.
- २) चुकीच्या खात्यात नोंदविणे.
- ३) चुकीचे संतुलन व बेरीज.
- ४) दोनदा नोंदविणे.
- ५) व्यवहारातील लोप विभ्रम चुका.

६.३(अ)

१. वेळेमुळे दिसणारा फरक :

अ) रोख पुस्तकात व्यवहार दिसणे परंतु पासबुकात न दिसणे :

१) धनादेश दिला परंतु सादर न केल्यास : खातेदाराने धनादेश दिल्याबरोबर लगेच रोख पुस्तकात जमा बाजूला नोंद करतो परंतु बँक धनादेश जो पर्यंत बँकेत सादर होत नाही तो पर्यंत खाते पुस्तकात नोंद घेत नाही. बँक मेळपत्रक तयार करण्यापूर्वी जर ग्राहकाने धनादेश बँकेत सादर न केल्यास खातेदाराच्या पासबुकाची शिल्लक ही रोख पुस्तकाच्या शिल्लकेपेक्षा जास्त/अधिक दिसते.

२) धनादेश बँकेत जमा केला परंतु रक्कम जमा न झाल्यास : धनादेश मिळाल्याबरोबर लगेच बँकेत जमा केल्याबरोबर खातेदार रोख पुस्तकात नावे बाजूला नोंद करतो. त्यामुळे रोख पुस्तकाची शिल्लक बँक रकान्यात जास्त होते परंतु जोपर्यंत धनादेशाची रक्कम बँकेत जमा होत नाही, तोपर्यंत पासबुकमध्ये जमा दाखविले जात नाही. बँक मेळपत्रक तयार करण्याच्या तिथिला शिल्लकेत फरक दिसून येतो.

ब) बँक पासबुकमध्ये व्यवहाराची नोंद दिसते परंतु रोख पुस्तकात नाही :

- १) बँकेने व्याज जमा केल्यास : खातेदाराला दिले जाणारे व्याज बँकेने ग्राहकाच्या खात्यात जमा केले असल्यास पासबुकमधील बँकेची शिल्लक जास्त होईल. बँकेकडून व्यवहाराची सूचना मिळाल्यानंतर ग्राहक बँकेशी सुसंगत नोंद आपल्या रोख पुस्तकात करेल. तोपर्यंत पासबुकातील बँक शिल्लक ही रोख पुस्तकातील बँक शिल्लकपेक्षा अधिक राहिल.
- २) ग्राहकाच्या वतीने सरळ/ थेट रक्कम बँकेत जमा करणे : ग्राहकाच्या स्थायी सूचनेनुसार बँक संबंधित व्यक्तीकडून व्याज, लाभांश, भाडे इ. ग्राहकाच्या खात्यात जमा करते त्यामुळे पासबुकमधील शिल्लक वाढते. पण वरील जमा रक्कमेची नोंद बँक सूचना मिळाल्यानंतरच ग्राहक आपल्या रोख पुस्तकात नोंदी करतो मात्र तोपर्यंत रोख पुस्तक आणि बँक विवरण (पासबुक) मधील शिल्लक वेगळी राहते.
- ३) बँकेद्वारे सरळ शोधन : ग्राहकांच्या सुचनेनुसार काही खर्चाचे शोधन बँक करू शकते जसे विमा प्रव्याजी, विद्युत बिल, दूरध्वनी बिल, कर्जाचे हप्ते इत्यादी. वरील खर्चाचे शोधन केल्यानंतर लगेच बँक ग्राहकांच्या पासबुक आणि बँकविवरणात नावे बाजूला नोंद करते. परंतु बँकेकडून सूचना मिळाल्याशिवाय ग्राहकाला व्यवहाराची कोणतीही कल्पना नसते तोपर्यंत पासबुक बँकविवरणाची शिल्लक ही रोख पुस्तकातील शिल्लकेपेक्षा कमी असते.
- ४) बँकेतर्फे बँकशुल्क, अधिविकर्षवरील व्याज, वर्तनाची आकारणी : बँकेतर्फे ग्राहकाला वेगवेगळ्या प्रकारच्या सेवा पुरविल्या जातात. आणि त्या बद्दल बँक शुल्क आणि वर्तन/ अपहार त्याच प्रमाणे ग्राहकाला दिलेल्या अधिविकर्ष सुविधेवर देखील व्याज आकारते. अशा सुविधेवरील आकारलेले व्याज बँक वेळोवेळी ग्राहकांच्या खात्यात नावे करते. तथापि संस्थांना अशा प्रकारच्या शुल्क आणि वर्तन इ. ची माहिती पासबुक/ बँक विवरणाद्वारे माहिती मिळते. म्हणून बँक मेळपत्रक तयार करण्याच्या दिवशी मात्र पासबुक मधील शिल्लक ही रोख पुस्तकातील शिल्लकीपेक्षा कमी दिसून येईल.
- ५) प्राप्त विपत्र आणि धनादेशाचा अनादर : मुदतपूर्व बँकेत वटविलेले प्राप्तविपत्र आणि धनादेश अनादरित झाल्यास पासबुक आणि बँक विवरणात ग्राहकाच्या खात्यात नावे केले जाते. परंतु यांचा कोणताच परिणाम बँकेने सूचना दिल्याशिवाय रोख पुस्तकात दाखविला जात नाही. त्याचप्रमाणे ग्राहकाने खर्चाचे धनादेशाने शोधन केल्यास आणि तो धनादेश अनादरित झाले तर बँक यांची नोंद पासबुक आणि बँक विवरण जमा बाजूला करतात.
- ६) बँक खात्यात रक्कम सरळ जमा करणे : व्यावसायिकाच्या सूचनेनुसार जेव्हा ऋणको व्यावसायिकाच्या खात्यात रक्कम जमा करतो तेव्हा बँकेकडून सूचना मिळाल्याशिवाय व्यावसायिकाला या व्यवहाराची काहीच माहिती उपलब्ध होत नाही. या व्यवहारात व्यावसायिकाच्या खात्यात राशी जमा झाल्याची नोंद बँकेत होते परंतु हीच नोंद व्यावसायिकाच्या रोख पुस्तकात होत नाही. याचे असे परिणाम दिसतात, की बँक पासबुकची शिल्लक ही रोख पुस्तकातील शिल्लकेपेक्षा जास्त आहे.

IMPS (Immediate payment Service) : तत्काळ शोधन सेवामुळे आंतरबँकीय क्षेत्रात तांत्रिक पद्धतीने शोधन करण्यासाठी निधी व रक्कम ताबडतोब एका बँकेतून दुसऱ्या बँकेत स्थानांतरित करण्याची सुविधा आहे. खातेदाराला ताबडतोब रक्कम किंवा निधी स्थानांतरित करावयाचा असल्यास तो तत्काळ शोधन सेवेच्या माध्यमातून रक्कम स्थानांतरित करू शकतो कारण ही सेवा चोवीस तास (२४x७) तसेच बँक सुट्टीच्या दिवशी सुद्धा चालू राहते.

NEFT (National Electronic Funds Transfer) : राष्ट्रीय तांत्रिक निधी स्थानांतरण या सेवेमुळे खातेदार कमी रोकड स्थानांतरित करू शकतो (₹ दोन लाखापेक्षा कमी रक्कमेचे) आणि (RTGS Real Time Gross Settlement) या बँकींग सेवेमुळे खातेदार ग्राहक अधिक रक्कम इतर खात्यावर स्थानांतरित करू शकतो (₹ दोन लाखापेक्षा अधिक रक्कम या सेवेमुळे स्थानांतरित करता येते.)

२. बँक किंवा व्यावसायिक यांच्याकडून होणाऱ्या लोप विभ्रम चुका/ विसरचुका :

काहीवेळेस व्यवहारांची नोंद करताना बँकेकडून चूक होऊ शकते. त्यामुळे रोकड पुस्तकातील शिल्लक व बँक पासबुकमधील शिल्लक यामध्ये फरक आढळतो. उदा.

- १) चुकीच्या बाजूला नोंद करणे.
- २) चुकीच्या रकमेची नोंद करणे.
- ३) चुकीचे संतुलन आणि बेरीज.
- ४) दोनदा नोंदी करणे.
- ५) व्यवहारात लोप विभ्रम/ विसर चुका दिसणे.

६.४ बँक मेळापत्रकाचा नमुना :

बँकमेळपत्रक ----- रोजीचे

विवरण	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
बँकेतील शिल्लक / अधिविकर्ष / रोकड पुस्तक / पासबुकनुसार / पासबुक शिल्लक		XXX
अधिक (+) इतर पुस्तकाची शिल्लक वाढण्याची कारणे		
१.	XXX	
२.	XXX	XXX
वजा (-) इतर पुस्तकाची शिल्लक घटण्याची कारणे		
१.	XXX	
२.	XXX	
३.	XXX	XXX
रोख शिल्लक / अधिविकर्ष / पासबुकानुसार / रोख पुस्तकानुसार		XXX

६.४ (अ)

* उत्तर नकारात्मक आल्यास अधिविकर्ष समजले जाते अन्यथा उलट.

वैकल्पिक सादरीकरण :

बँक मेळपत्रक दुसऱ्या पद्धतीनेही सादर करता येते. त्यामध्ये बँक मेळपत्रकात रक्कमेचे दोन रकाने करावे लागतात. एका रकान्यामध्ये वाढलेल्या रक्कमेचे कारण नमूद करण्यासाठी अधिक होणारी रक्कम आणि दुसऱ्या रकाना वजा होण्याच्या रक्कमेचे कारण नमूद करण्यासाठी (वजा होणारी रक्कम).

- रोख पुस्तकाची नावे शिल्लक अधिकच्या रकान्यात लिहिणे.
- रोख पुस्तकाची जमा शिल्लक किंवा अधिविकर्ष शिल्लक वजाच्या रकान्यात लिहिणे.
- पासबुकाची नावे शिल्लक किंवा अधिविकर्ष शिल्लक वजा रकान्यात लिहिणे.
- पासबुकाची जमा शिल्लक अधिकच्या रकान्यात लिहिणे.

बँक मेळपत्रकातील दोन्ही रकान्याची बेरीज केल्यानंतर दोघातील फरक काढला जातो. हा फरक म्हणजेच रोख पुस्तकानुसार किंवा पासबुकानुसार शिल्लक रक्कम किंवा अधिविकर्ष.

बँक मेळपत्रक ----- रोजीचे

विवरण	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
बँक शिल्लक/ रोख पुस्तकानुसार अधिविकर्ष /पासबुक अधिक : शिल्लक वाढल्याचे कारण १. २. ३.		
वजा : शिल्लक घटण्याची कारण १. २.		
बँक शिल्लक/ अधिविकर्ष पासबुक / रोख पुस्तकानुसार किंवा बँक पासबुकनुसार		XXX

६.४ (ब) बँक पासबुकनुसार :

६.५ बँकमेळपत्रक तयार करणे :

शिल्लकेत दिसणारा फरक आणि परिणाम कारणे शोधण्याची कार्यपद्धती :

जॅव्हा पासबुक आणि रोख पुस्तकातील शिल्लकमध्ये दिसणारा फरक शोधून काढण्याच्या पायऱ्या :-

१. रोख पुस्तकात नावे बाजूला दर्शविलेली पदे आणि पासबुकात जमा बाजूला (जमा रकान्यात) दर्शविलेली पदे यांची तुलना करून दोन्ही पदे पुस्तकात दर्शविली असल्यास त्यांना ✓ अशी खूण करावी.
२. रोख पुस्तकात जमा बाजूला दर्शविलेली पदे आणि पासबुकात नावे बाजूला(नावे रकान्यात) दर्शविलेली पदे यांची तुलना करून दोन्ही पदे दोन्ही पुस्तकात दर्शविली असल्यास त्यांना ✓ अशी खूण करावी.
३. दोन्ही पुस्तकात ज्या पदांना टिक केले नसेल तीच पदे रोख पुस्तक आणि पासबुक यातील दिसणाऱ्या फरकांकरिता जबाबदार असतात.
४. फरकाच्या कारणाचे विश्लेषण करावे.
५. बँक मेळपत्रक तयार करण्याची तिथी ठरवावी कारण बँकमेळपत्रक कोणत्याही तिथीला तयार करता येते. सामान्यतः बँकमेळपत्रक तयार करण्याची तिथी ही महिन्याच्या शेवटच्या दिवसाची असते कारण रोख पुस्तक आणि पासबुक मधील शिल्लक या दिवशी सहजरित्या उपलब्ध होऊ शकते.
६. बँक मेळपत्रक तयार करतांना रोखपुस्तक आणि पासबुकाच्या शिल्लकेने करावी, तो सुरुवातीचा बिंदू असतो.
७. पायरी क्र.३ मध्ये खूण (✓) न केलेल्या अधिक व वजा होणारी पदे पत्रकाच्या सुरुवातीच्या पदात समायोजित करावी समता पत्रकाच्या प्रारंभी रोख पुस्तकाची शिल्लक घेतली असल्यास पासबुकात घेतलेल्या नोंदी प्रमाणे रोख पुस्तकाची शिल्लक समायोजित करावी, याचप्रमाणे परस्पर उलट विचार करावा.

८. अधिक आणि वजाचे नियम लागू करावे.

- अ) जेंव्हा रोख पुस्तकाप्रमाणे शिल्लक दिली असेल तर
- पासबुक किंवा रोख पुस्तकात जमा बाजूला अधिक करा.
  - पासबुक किंवा रोखपुस्तकात नावे बाजूला वजा करा.
- ब) जेंव्हा पासबुकानुसार शिल्लक दिली असेल तर
- पासबुक किंवा रोख पुस्तकात नावे बाजूला अधिक करा.
  - पासबुक किंवा रोख पुस्तकात जमा बाजूला वजा करा.
- क) जेंव्हा रोख पुस्तकाप्रमाणे अधिविकर्ष दिला असेल तर
- रोख पुस्तक किंवा पासबुकात नावे बाजूला अधिक करा.
  - रोख पुस्तक किंवा पासबुकात जमा बाजूला वजा करा.
- ड) जेंव्हा पासबुकानुसार अधिविकर्षाची शिल्लक दिली असल्यास
- रोख पुस्तक किंवा पासबुकात जमा बाजूला अधिक करा.
  - रोख पुस्तक किंवा पासबुकात नावे बाजूला वजा करा.

विसंगीतीची कारणे	जेंव्हा रोख पुस्तकानुसार बँक शिल्लक दिली असल्यास		जेंव्हा पासबुकनुसार बँक शिल्लक दिली असल्यास		जेंव्हा रोख पुस्तकानुसार अधिनिकर्ष शिल्लक दिली असल्यास		पासबुकानुसार अधिनिकर्ष शिल्लक दिली असल्यास	
	नावे	शिल्लक	जमा	शिल्लक	जमा	शिल्लक	नावे	शिल्लक
1. बँकेत जमा केलेला परंतु वसूल न झालेला धनादेश.	(-)		(+)		(+)		(-)	
2. दिलेला धनादेश परंतु सादर न झालेला धनादेश.	(+)		(-)		(-)		(+)	
3. पासबुकमध्ये बँक शुल्क नावे केल्याबद्दल	(-)		(+)		(+)		(-)	
4. फक्त पासबुकात व्याज जमा केल्याबद्दल	(+)		(-)		(-)		(+)	
5. फक्त पासबुकात व्याज नावे केल्याबद्दल.	(-)		(+)		(+)		(-)	
6. बँकद्वारे केलेल्या शोधनाची नोंद फक्त पासबुकात केल्यास .	(-)		(+)		(+)		(-)	
7. ग्राहकाने प्रत्यक्ष शोधनाची नोंद बँक पासबुकात जमा केल्यास.	(+)		(-)		(-)		(+)	

8. बँकेत वटविलेल्या प्राप्त विपत्राचे अनादरणाची नोंद फक्त पासबुकात केल्यास.	(-)	(+)	(+)	(-)
9. राशी संग्रहणार्थ बँकेत जमा केलेला धनादेश अनादरित/ वसूल न झाल्यास त्याची नोंद रोख पुस्तकात केली नसल्यास.	(-)	(+)	(+)	(-)

६.५ (अ)

अ. जेव्हा रोख पुस्तक आणि पासबुकाचा समान कालावधीचा उतारा दिलेला असल्यास :

जेव्हा समान कालावधीचा उतारा दिला असेल तेव्हा खालील मुद्द्यांचा विचार करावा.

अ) फक्त असमान घटकच लक्षात घ्यावेत.

ब) रोख पुस्तक (बँक रकाना) आणि पासबुकाचे सुरुवातीची / प्रारंभीची शिल्लक लक्षात घ्यावी.

रोख पुस्तक आणि पासबुकाच्या शिल्लकेत ज्या घटकांमुळे फरक दिसतो तो फरक शोधून काढण्यासाठी दोन्ही पुस्तकाच्या शिल्लकेने तुलना करावी. ज्या नोंदी एकाच वेळेला दोन्ही पुस्तकात दर्शविलेल्या दिसून येतात. त्यामुळे दोन्ही पुस्तकातील शिल्लकात फरक दिसून येत नसेल तर त्याला दुर्लक्ष करावे. जे घटक रोख पुस्तकात दिसतात परंतु पासबुकात दिसत नाही किंवा उलट फक्त त्याच कारणामुळे दोन्ही पुस्तकातील शिल्लकेत फरक दिसून येतो याची नोंद बँक मेळपत्रकात नोंदविली जाते.

उदाहरण १.:

व्यावसायिकाचे खाते पुस्तक

नावे

रोख पुस्तक (फक्त बँक रकाना)

जमा

दिनांक	प्राप्ती	रक्कम(₹)	दिनांक	शोधन	रक्कम(₹)
२०१९ एप्रिल			२०१९ एप्रिल		
०१	शिल्लक खाली आणली	✓ १५,६००	०५	वेतन	✓ ४,५००
०५	आनंद	✓ ५,२००	०९	रामलाल ब्रदर्स	✓ ६,०००
०८	रोख	✓ ४,०००	१५	अतुल अॅण्ड सन्स	X २,६००
१५	मोहन	X ७,१००	२५	रमण आणि कंपनी	✓ ३,२२०
२८	दीपक	X ६,८००	३०	शिल्लक पुढे नेली	X २२,३८०
		३८,७००			३८,७००
मे ०१	शिल्लक खाली आणली	२२,३८०			

बँकेच्या पुस्तकात

नावे

पासबुक

जमा

दिनांक	खर्च/ शोधन	रक्कम (₹)	दिनांक	उत्पन्न/प्राप्ती	रक्कम (₹)
२०१९ एप्रिल			२०१९ एप्रिल		
०८	वेतन	✓ ४,५००	०१	शिल्लक खाली आणली	✓ १५,६००
१८	रामलाल ब्रदर्स	✓ ६,०००	०८	रक्कम जमा केली	✓ ४,०००
२२	विमा प्रव्याजी	✗ ६,५००	१०	आनंद	✓ ५,२००
२९	रमण आणि कंपनी.	✓ ३,२२०	१४	लाभांश	✗ २,०००
३०	बँक शुल्क	✗ ८००			
३०	शिल्लक पुढे नेली	५,७८०			
		२६,८००			२६,८००
			मे ०१	शिल्लक खाली आणली	५,७८०

वर दिलेल्या दोन्ही पुस्तकातील फरकाचे कारण शोधून ३० एप्रिल २०१९ रोजीचे बँक मेळपत्रक तयार करा :

- १) जेव्हा रोख पुस्तकानुसार शिल्लक दिलेली असल्यास.
- २) जेव्हा पासबुकानुसार शिल्लक दिलेली असल्यास.

उत्तर : रोख पुस्तकाची शिल्लक व पासबुकाची शिल्लक यांची तुलना करित असताना जे पद/व्यवहार दोन्ही पुस्तकात दिलेले असतील त्यांच्या पुढे बरोबर (✓) ची खुण करावी. यावरून असे स्पष्ट होईल की दोन्ही पुस्तकांच्या शिल्लकेमध्ये कोणताही फरक येणार नाही. त्यामुळे अशा पदांकडे दुर्लक्ष करावे. जे पदे/व्यवहार कोणत्यातरी एका पुस्तकात लिहिलेले आहे, त्याच्यासमोर चुकीची (✗) खुण करावी आणि हीच जे पदे/व्यवहार दोन पुस्तकातील शिल्लकेत फरक पडण्याची कारणे असू शकतात म्हणून बँक मेळपत्रक तयार करतांना ही पदे अधिक किंवा वजा केले जातात.

रोख पुस्तकाची नावे बाजूची (प्राप्ती) तुलना पासबुकाच्या जमा बाजूशी (प्राप्ती) केल्यावर असे आढळले की,

- १) मोहनकडून ₹ ७,१०० चे आणि दीपककडून रु ₹ ६,८०० चे धनादेश प्राप्त झालेत. राशी संग्रहणार्थ बँकेत जमा केले परंतु अद्याप बँकेत राशी जमा झालेली नाही.
- २) बँकेने लाभांशाचे ₹ २,००० जमा केले परंतु रोख पुस्तकात ही नोंद दिसत नाही.

रोख पुस्तकाची जमा बाजू (शोधन) ची तुलना पासबुकाच्या नावे बाजूशी (शोधन) केल्यास :-

- १) अतुल आणि सन्सला शोधनाकरिता दिलेला ₹ २,६००/- चा धनादेश बँकेत सादर झालेला नाही.
- २) बँकाने विमा प्रव्याजी चे ₹ ६,५०० दिले पण याची नोंद रोख पुस्तकात घेण्यात आलेली नाही.
- ३) बँकेने शुल्का बद्दलच्या ₹ ८०० नावे दिले पण रोख पुस्तकात नोंद दिसत नाही.

वरील विसंगती बँक मेळपत्रकात खालील प्रमाणे दिसून येईल.

१) जर रोख पुस्तकानुसार शिल्लक दिली असल्यास

बँक मेळपत्रक
३० एप्रिल २०१९ रोजीचे

विवरण/तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
रोख पुस्तकानुसार शिल्लक		२२,३८०
अधिक : १. बँकेत लाभांश जमा केल्याची नोंद फक्त पासबुक मध्येच दिसत आहे.	२,०००	
२. शोधनार्थ अतुल अँड सन्सला दिलेला धनादेश बँकेत सादर करण्यात आलेला नाही.	२,६००	४,६००
वजा : १. बँकेत जमा केलेला धनादेशाची राशी अद्याप खात्यावर जमा झालेली नाही.		२६,९८०
मोहन ₹ ७,१००		
दीपक ₹ ६,८००	१३,९००	
२. बँकेने दिलेल्या विमा प्रव्याजीची रक्कम रोख पुस्तकात दिसत नाही.	६,५००	
३. बँक शुल्काची नोंद फक्त पासबुकात दिसत आहे.	८००	२१,२००
पासबुकानुसार बँक शिल्लक		५,७८०

ii) जर पासबुकानुसार शिल्लक दिलेली असल्यास:

बँक मेळपत्रक
३० एप्रिल २०१९ रोजीचे

विवरण/तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
पासबुकनुसार शिल्लक		५,७८०
अधिक : १. बँकेत जमा केलेल्या धनादेशाची राशी अद्याप खात्यावर जमा झालेली नाही.		
मोहन ₹ ७,१००		
दीपक ₹ ६,८००	१३,९००	
२. बँकेने दिलेल्या विमा प्रव्याजीची रक्कम रोख पुस्तकात दिसत नाही.	६,५००	
३. बँक शुल्काची नोंद फक्त पासबुकात दिसत आहे.	८००	२१,२००
वजा : १. खर्चाच्या शोधनार्थ अतुल अँड सन्सला दिलेला धनादेश सादर करण्यात आला नाही.	२,६००	
२. बँकेने जमा केलेल्या लाभांशाची नोंद फक्त पासबुकमध्येच दिसत आहे.	२,०००	४,६००
रोख पुस्तकानुसार बँक शिल्लक		२२,३८०

टिप : बँक मेळपत्रकाची सुरुवात जेव्हा रोखपुस्तकाच्या शिल्लकेनुसार करतो तेव्हा शेवटी पासबुक शिल्लक दिसून येते आणि जेव्हा बँक मेळपत्रकाची सुरुवात पासबुक शिल्लकेनुसार करतो तेव्हा शेवटी रोख पुस्तकाची शिल्लक दिसून येते.

व्यावसायिक बँक मेळपत्रक तयार करतांना शेवटी रोखपुस्तकाची शिल्लक किंवा बँक पासबुकाच्या शिल्लकेनुसार करू शकतो.

ब) जेव्हा रोख पुस्तकात पासबुकचा वेगवेगळ्या कालावधीचा उतारा दिलेला असतो :

जेव्हा असमान कालावधीसाठी उतारा दिलेला असतो, तेव्हा दोन्ही पुस्तकात दिसणारे समान घटक विचारात घ्यावे. दोन्ही पुस्तकातील शिल्लकेत जर समान घटकामध्ये विसंगती दिसून येत असेल तर ही विसंगती बँक मेळपत्रकात विचारात घेतली जाते.

उदाहरण क्र. २ :

नावे		च्या पुस्तकात		जमा	
		रोख पुस्तक (फक्त बँक रकाना)			
दिनांक	प्राप्ती	रक्कम (₹)	दिनांक	शोधन	रक्कम (₹)
२०१९			२०१९		
जाने. ०१	शिल्लक खाली आणली	३०,०००	जाने. ०१	खरेदी	१५,०००
०५	दीपा	२२,५००	०४	कुलदीप	२१,०००
०८	गीता	७,५००	०६	जाहिरात	१३,५००
१०	संगीता	✓ ७५,०००	१५	हेमंत	✓ १९,५००
१२	ऋचा	५१,०००	२१	प्रवीण	✓ ९,९००
१९	श्रुती	✓ २४,०००	२६	यंत्र	२३,१००
			२९	विद्या	✓ २७,०००
			३१	शिल्लक पुढे नेली	८१,०००
		२,१०,०००			२,१०,०००

नावे		बँकेच्या पुस्तकात		जमा	
		पासबुक			
दिनांक	शोधन	रक्कम (₹)	दिनांक	प्राप्ती	रक्कम (₹)
२०१९			२०१९		
फेब्रु. ०६	हेमंत	✓ १९,५००	फेब्रु. ०१	शिल्लक खाली आणली	३८,४००
०९	विद्युत देयक	१,०५०	०१	संगीता	✓ ७५,०००
०९	प्रवीण	✓ ९,९००	०५	पीयूष	१५,०००
१०	विद्या	✓ २७,०००	०७	अरिजित	९,०००
११	निशांत	१,४१०	०९	श्रुती	✓ २४,०००

दि. ३१ जानेवारी २०१९ रोजीचे बँक मेळपत्रक तयार करा.

उत्तर: रोख पुस्तकाची तुलना पासबुकशी करताना लक्षात येईल की, जी पदे दोन्ही पुस्तकामध्ये नोंदविली गेली आहेत. त्यांना ✓ अशी खूण केलेली आहे. तीच दोन्ही पुस्तकातील शिल्लक न जुळण्याची कारणे आहेत आणि ती बँक मेळपत्रकामध्ये येतील. जाने. २०१९ आणि फेब्रु. २०१९ यातील वेगवेगळ्या कालावधीचे रोख पुस्तक व पासबुकचे उतारे दिलेले आहेत. रोख पुस्तकाची प्राप्तीबाजू आणि पासबुकाची प्राप्ती बाजू आणि रोख पुस्तकाची शोधन बाजू व पासबुकाची शोधन बाजू यांची तुलना करतांना त्यांच्यात दिसणाऱ्या विसंगतीचे कारणे खालीलप्रमाणे आहेत.

- १) राशी संग्रहणार्थ धनादेश बँकेत जमा केले परंतु अद्याप बँकेत रक्कम जमा झालेली नाही :
संगीता ₹ ७५,००० श्रुती ₹ २४,०००
- २) शोधनार्थ दिलेला धनादेश बँकेत सादर केले नाहीत :
हेमंत ₹ १९,५००
प्रवीण ₹ ९,९००
विद्या ₹ २७,०००

बँक मेळपत्रक
३१ जानेवारी २०१९ रोजीचे

विवरण / तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
रोख पुस्तकानुसार बँक शिल्लक		८१,०००
अधिक : १. शोधनार्थ दिलेले धनादेश बँकेत सादर झाले नाहीत		
हेमंत	१९,५००	
प्रवीण	९,९००	
विद्या	२७,०००	५६,४००
वजा : १. बँकेत धनादेश जमा केला परंतु वसूल न झाल्यास		१,३७,४००
संगीता	७५,०००	
श्रुती	२४,०००	९९,०००
पासबुकनुसार बँक शिल्लक		३८,४००

क. जेव्हा रोख पुस्तकानुसार बँक शिल्लक / रोख पुस्तकानुसार अनुकूल शिल्लक / रोख पुस्तकानुसार नावे शिल्लक दिलेली असल्यास :

उदाहरण क्र. ३

३१ मार्च २०१९ रोजी श्री. अरविंद यांच्या रोख पुस्तकात बँक शिल्लक ₹ ५७,४००, अशी दिसून येते. परंतु पासबुकाची शिल्लक वेगळी आहे. रोख पुस्तक आणि पासबुकाची तुलना केल्यानंतर खालील विसंगती दिसून आल्या :

- १) ₹ ६,३५० चा धनादेश बँकेत जमा केला परंतु अद्याप रक्कम जमा झाली नाही.
- २) बँकेने शोधन केलेल्या विद्युत देयक ₹ ९७००/- ची नोंद रोख पुस्तकात दाखविण्यात आली नाही.
- ३) पुरवठादाराला शोधनार्थ दिलेला ₹ १५,१०० चा धनादेश ३१ मार्च २०१९ पर्यंत बँक सादर करण्यात आला नाही.
- ४) गुंतवणुकीवरील व्याजाबद्दल मिळालेले ₹ ८,८०० बँकेने जमा केले परंतु रोख पुस्तकात नोंद केली नाही.
- ५) बँकेने शुल्लकाबद्दल आकारलेले ₹ ६५० पासबुकात नावे करण्यात आले.
- ६) श्री. तन्मय (ऋणको) यांनी ₹ १२,००० दि. २८/०३/२०१९ रोजी आपल्या बँक खात्यात जमा केले त्याची नोंद रोख पुस्तकात घेण्यात आलेली नाही.

दिनांक ३१ मार्च २०१९ रोजी बँक मेळपत्रक तयार करा.

**श्री. अरविंदच्या पुस्तकात
बँकमेळपत्रक ३१ मार्च २०१९ रोजीचे**

विवरण / तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
रोख पुस्तकानुसार बँक शिल्लक		५७,४००
अधिक : १. शोधनार्थ दिलेला धनादेश बँकेत सादर झालेला नाही.	१५,१००	
२. गुंतवणुकीवरील व्याजाची नोंद पासबुकमध्ये झाली परंतु रोख पुस्तकात घेण्यात आली नाही.	८,८००	
३. ऋणकोने बँकेत जमा केलेल्या राशीची नोंद रोख पुस्तकात झाली नाही.	१२,०००	३५,९००
वजा : १. बँकेत जमा केलेला धनादेशाची रक्कम अद्याप खात्यावर जमा झाली नाही.	६,३५०	९३,३००
२. बँकेने शोधन केलेल्या विद्युत देयकाची नोंद रोख पुस्तकात झालेली नाही.	९,७००	
३. बँकशुल्काची नोंद फक्त पासबुकात नावे करण्यात आली.	६५०	१६,७००
पासबुकनुसार बँक शिल्लक		७६,६००

ड. जेव्हा पासबुकानुसार बँक शिल्लक/ पासबुकनुसार अनुकूल शिल्लक / पासबुकानुसार बँकेची जमा शिल्लक दिलेली असल्यास....

उदाहरण क्र.४ :

खालील माहितीच्या आधारे श्री. अनुराग यांच्या रोखपुस्तकाची दि.३० जून २०१९ रोजीची बँक शिल्लक काढा.

- १) पासबुकनुसार बँक शिल्लक ₹ १४,०००/-.
- २) दि.२५ जून २०१९ रोजी दोन धनादेश अनुक्रमे ₹ ८,९००/- आणि ₹ १०,७००/- शोधनार्थ देण्यात आले परंतु दोन धनादेशापैकी फक्त ₹ ८,९००/- चा धनादेश दि.३० जून २०१९ रोजी बँकेत सादर करण्यात आला.
- ३) ₹ १६,४००/- चे धनादेश बँकेत राशी संग्रहणार्थ सादर करण्यात आला परंतु फक्त ₹ ६,४००/- चा धनादेशाची रक्कम दि.२८ जून २०१९ रोजी खात्यात जमा झाली.
- ४) खाजगी उपयोगासाठी ₹ ५,५००/- ची रक्कम बँकेतून काढण्यात आली. पण त्याची नोंद रोख पुस्तकात घेण्यात आली नाही.
- ५) श्री. अनुराग यांच्या खात्यात ₹ ३५०/- अनुशांगिक खर्चाबद्दल नावे करण्यात आले. पण त्याची नोंद रोख पुस्तकात करण्यात आली नाही.
- ६) दि.३० जून २०१९ रोजी अनादरित झालेल्या ₹ ७,५००/- च्या धनादेशाची नोंद पासबुकात नावे बाजूला दिसून येते.
- ७) व्याजाचे ₹ ४२५/- ची नोंद पासबुकात जमा करण्यात आलेली आहे.

श्री. अनुरागच्या पुस्तकात
बँकमेळपत्रक
३१ मार्च २०१९ रोजीचे

विवरण / तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
पासबुकनुसार बँक शिल्लक		१४,०००
अधिक : १. बँकेत जमा केलेल्या धनादेशाची रक्कम अजून खात्यात जमा झालेली नाही.	१०,०००	
२. खाजगी उपयोगसाठी काढलेल्या रोख रक्कमेची नोंद रोख पुस्तकात झाली नाही.	५,५००	
३. अनुशंगिक खर्च फक्त पासबुकात नावे केला.	३५०	
४. अनादरित झालेल्या धनादेशाची नोंद फक्त पासबुकात नावे करण्यात आली.	७,५००	२३,३५०
वजा : १. शोधनार्थ दिलेला धनादेश बँकेत सादर झाला नाही.	१०,७००	३७,३५०
२. व्याजाची नोंद फक्त पासबुकात जमा करण्यात आली.	४२५	११,१२५
रोख पुस्तकानुसार बँक शिल्लक		२६,२२५

इ. जेंव्हा रोख पुस्तकानुसार अधिविकर्ष/ रोख पुस्तकानुसार प्रतिकूल शिल्लक / रोख पुस्तकानुसार जमा शिल्लक दिलेली असल्यास.

उदाहरण क्र. ५ :

कुणालच्या रोख पुस्तकावर दि. ३१ जुलै २०१९ रोजी ₹ ३६,२८०/- चा अधिविकर्ष आहे. पासबुक आणि रोख पुस्तकाची तुलना करतांना खालील फरक दिसून आला.

- १) श्री. मनिषला (ऋणको) ₹ १८,७००/- ची रक्कम त्याला प्रत्यक्ष बँकेतून देण्यात आली पण त्याची नोंद रोख पुस्तकात घेण्यात आली नाही.
- २) बँकेत जमा केलेल्या ₹ १८,९००/- चा धनादेशाची रक्कम बँकेने वसूल करून रक्कम खात्यात जमा केली, परंतु रोख पुस्तकात ₹ १९,८००/- ची नोंद करण्यात आली.
- ३) दि. २७ जुलै २०१९ रोजी कर्मचाऱ्यांच्या वेतनाबद्दल दिलेला ₹ २५,०००/- चा धनादेश दि. ०४ ऑगस्ट २०१९ रोजी बँकेत सादर करण्यात आला.
- ४) कार्यालयीन कामाकरिता ATM मधून काढलेल्या ₹ २०,०००/- ची नोंद रोख पुस्तकात घेण्यात आली नाही.
- ५) रोख पुस्तकात नावे बाजूला असलेल्या बँक रकान्याची बेरीज ₹ १००/- ने अधिक आहे.
- ६) आपल्या सूचनेनुसार बँकेने कार्यालय भाडेबद्दल ₹ १९,५००/- दिले.
- ७) आपल्या वतीने बँकेने ₹ ३,७५०/- वर्तनाचे जमा केले पण त्याची नोंद रोख पुस्तकात नाही.
दि. ३१ जुलै २०१९ रोजीचे बँक मेळपत्रक तयार करा.

उत्तर :

कुणालच्या पुस्तकात
बँक मेळपत्रक
३१ जुलै २०१९ रोजीचे

विवरण / तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
रोख पुस्तकानुसार अधिविकर्ष		३६,२८०
अधिक : १. बँकेत जमा केलेल्या व वसूल झालेल्या धनादेशाची रक्कम रोख पुस्तकात जास्त रकमेने केली. (१९८०० - १८९००)	९००	
२. कार्यालय उपयोगाकरिता ATM मधून काढलेल्या रक्कमेची नोंद रोख पुस्तकात घेतली नाही.	२०,०००	
३. रोख पुस्तकात नावे बाजूला असलेल्या बँक रकान्याची बेरीज अधिक घेतली गेली.	१००	
४. बँकने दिलेल्या कार्यालय भाडेची नोंद फक्त पासबुकात दिसते.	१९,५००	४०,५००
वजा : १. ऋणकोने प्रत्यक्ष बँकेतून जमा केलेल्या रक्कमेची नोंद रोख पुस्तकात नोंदविण्यात आली नाही.	१८,७००	७६,७८०
२. शोधनार्थ दिलेला धनादेश बँकेस सादर झाला नाही.	२५,०००	
३. वर्तनाची रक्कम बँकेने वसूल करून नोंदविली.	३,७५०	४७,४५०
पासबुकनुसार अधिकोष अधिविकर्ष.		२९,३३०

वैकल्पिक पद्धत :

पुढीलप्रमाणे अधिक (+) आणि वजा (-) असे दोन रकाने दाखवून बँक मेळपत्रक तयार केले जाऊ शकते. :

बँक मेळपत्रक
३१ जुलै २०१९ रोजीचे

विवरण / तपशील	अधिक रक्कम (₹)	वजा रक्कम (₹)
रोख पुस्तकानुसार अधिविकर्ष		३६,२८०
१. ऋणकोने प्रत्यक्षात बँक खात्यात जमा केलेल्या रक्कमेची नोंद रोख पुस्तकात नाही.	१८,७००	
२. बँकेत जमा केलेल्या धनादेशाची राशी बँक वसुली केली परंतु त्याची नोंद रोख पुस्तकात चुकीच्या रकमेने नावे करण्यात आली.		९००
३. शोधनार्थ दिलेला धनादेश बँकेत सादर झाला नाही.	२५,०००	
४. ATM मधून काढलेल्या रोख रक्कमेची नोंद रोख पुस्तकात घेतली नाही.		२०,०००
५. रोख पुस्तकाची बँक रकान्याची नावे बाजूची बेरीज अधिक घेतली गेली.		१००
६. बँकेने दिलेल्या कार्यालयाचे भाडेची नोंद फक्त पासबुकमध्ये दिसते.		१९,५००
७. वर्तनाची रक्कम बँकेने वसूल करून नोंद दिली.	३,७५०	
८. पासबुकनुसार अधिकोष अधिविकर्ष	२९,३३०	
	७६,७८०	७६,७८०

फ. जेंव्हा पासबुकनुसार अधिविकर्ष / पासबुकनुसार प्रतिकूल शिल्लक / पासबुकानुसार नावे शिल्लक दिलेली असेल :

उदाहरण ६ :

खालील दिलेल्या माहितीच्या आधारे बँक मेळपत्रकतयार करुन श्री. भुवनेश्वर यांच्या वि. ३१ ऑक्टोबर २०१८ रोजीची रोख पुस्तकानुसार येणारी शिल्लक काढा.

- १) श्री. भुवनेश्वर यांच्या पासबुकात ₹ ५३,९७०/-चा अधिविकर्ष आहे.
- २) बँकेने श्री. भुवनेश्वरचे खाते ₹ १७,०७०/- ने चुकीने जमा केले.
- ३) श्री. भुवनेश्वर यांच्या स्थायिक आदेशा वरून बँकेने चेंबर ऑफ कॉमर्स यांना वार्षिक वर्गणीबद्दल ₹ ६,०००/- दिले. परंतु याची नोंद रोख पुस्तकात आली नाही.
- ४) रोख पुस्तकात शोधन बाजूला असलेल्या बँक रकाना ₹.३५०/- ने कमी आहे.
- ५) बँकेने अधिविकर्षावर व्याज आकारले ₹ १,५३०.
- ६) दि.३१ ऑक्टोबर २०१८ रोजी ₹ २३,०००/- रोख बँकेत जमा केल्याची नोंद पासबुकात केलेली नाही.
- ७) शोधनार्थ दिलेला ₹ ४०,०००/- चा धनादेश बँकेकडे सादर करण्यात आला नाही.

उत्तर :

श्री. भुवनेश्वरच्या पुस्तकात

बँक मेळ पत्रक

३१ ऑक्टोबर २०१८ रोजीचे

विवरण / तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
पासबुकनुसार अधिकोष अधिविकर्ष		५३,९७०
अधिक : १. बँकेने पासबुकात चुकीने जमा केलेली नोंद.	१७,०७०	
२. शोधनार्थ दिलेला धनादेश बँकेत सादर झालेला नाही.	४०,०००	५७,०७०
वजा : १. चेंबर ऑफ कॉमर्स या संस्थेला बँकेने दिलेल्या वार्षिक वर्गणीची नोंद रोख पुस्तकात नाही.	६,०००	१,११,०४०
२. रोख पुस्तकात शोधन बाजूच्या बँक रकान्याची बेरीज कमी आहे.	३५०	
३. अधिविकर्षावरील व्याजाची नोंद फक्त पासबुकमध्ये नावे करण्यात आली.	१,५३०	
४. बँकेत जमा केलेल्या रोख रक्कमेची नोंद पासबुकमध्ये घेण्यात आली नाही.	२३,०००	३०,८८०
रोख पुस्तका प्रमाणे अधिविकर्ष		८०,१६०

उदाहरण क्र.७ :

श्री. राजीव यांचे पासबुक दि. ३१ मार्च २०१८ रोजी ₹ ६,३००/- जमा बाकी दर्शविते परंतु रोखपुस्तकाची शिल्लक वेगळीच आहे. दोन्ही पुस्तकांच्या शिल्लकेची तुलना करतांना खालील मुद्दे लक्षात आले.

- १) दि. २५ मार्च २०१८ रोजी ₹ ८५,०००/- चे धनादेश राशी सग्रहणार्थ जमा करण्यात आले, परंतु फक्त ₹ ६०,०००/- चे धनादेश ३१ मार्च २०१८ पूर्वी जमा झाले.
- २) शोधनाबद्दल दिलेल्या ₹ ५८,५००/- च्या धनादेशापैकी ₹ ४८,५००/- चे धनादेश दि.३१ मार्च २०१८ पूर्वी सादर करण्यात आले नाही.
- ३) मुदतपूर्व बँकेत वटविण्यात आलेले ₹ ४,०००/- चे प्राप्तविपत्र दि.३० मार्च २०१८ रोजी अनादरित झाल्याची माहिती बँकतर्फे दि.०५ एप्रिल २०१८ रोजी मिळाली.
- ४) बँकेद्वारे आकारलेल्या ₹ ८२०/- व्याजाची नोंद रोख पुस्तकात दोनदा करण्यात आली.

- ५) पासबुकची नावे बाजू ₹ २००/- ने जास्त आहे.
- ६) आकाश कडून मिळालेल्या ₹ ४,२५०/- चा धनादेश संग्रहणासाठी बँकेत जमा करण्यात आला. परंतु अद्याप खात्यावर जमा झाला नाही. याची नोंद रोख पुस्तकातील रोख रकान्यात करण्यात आली.
- ७) शोधन केलेल्या ₹ ८,७००/- च्या देयविपत्राची नोंद रोख पुस्तकात नोंदविण्यात आलेली नाही.
- ८) श्री. आदित्य (ग्राहक) ने ₹ १७,०००/- NEFT प्रणालीद्वारे खात्यात जमा केले परंतु याची नोंद रोख पुस्तकात आली नाही. दि. ३१ मार्च २०१८ रोजीचे बँक मेळपत्रक तयार करा.

उत्तर :

श्री. राजीवच्या पुस्तकात

बँक मेळपत्रक

३१ मार्च २०१८ रोजीचे

विवरण / तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
पासबुकनुसार बँक शिल्लक		६,३००
अधिक : १. संग्रहणाकरिता जमा केलेला धनादेश अद्याप खात्यात जमा झालेला नाही.	२५,०००	
२. बँक खात्यात वटविण्यात आलेले विपत्र अनादरित झाल्याची नोंद रोख पुस्तकात दिसत नाही.	४,०००	
३. बँकद्वारे आकारलेल्या व्याजाची नोंद रोख पुस्तकात दोनदा करण्यात आली.	८२०	
४. पासबुकची नावे बाजूची बेरीज जास्त दिसते.	२००	
५. बँकेने शोधन केलेल्या देयविपत्राची नोंद रोख पुस्तकात केली नाही.	८,७००	३८,७२०
वजा : १. शोधनार्थ दिलेले धनादेश बँकेत सादर झाले नाही.	४८,५००	४५,०२०
२. ग्राहकाने थेट खात्यात रक्कम जमा केल्याची नोंद रोख पुस्तकात केलेली नाही.	१७,०००	६५,५००
रोख पुस्तका नुसार अधिकोष अधिविकर्ष शिल्लक		२०,४८०

स्पष्टीकरण टिप :

बँक मेळपत्रक / जुळवणीपत्रकात व्यवहार क्रमांक ६ दर्शविण्यात आलेला नाही. याचा दोन्ही पुस्तकाच्या शिल्लकेवर फरक पडत नाही. याची नोंद रोख पुस्तकांच्या बँक रकान्यामध्ये घेण्यात आली नाही आणि बँक पासबुकात सुद्धा ही नोंद दिसत नाही कारण धनादेशाची राशी बँकेने वसूल केलेली नाही.

उदाहरण क्र.८ :

दिनांक ३० सप्टेंबर २०१८ रोजी श्री. पंकजच्या रोख पुस्तकावर ₹ ३२,४९०/- ची जमा शिल्लक आहे. खालील माहितीच्या आधारे ३० सप्टेंबर २०१८ रोजीचे बँक मेळपत्रक तयार करा.

- १) ₹ ८,२००/-, ₹ ११,३६०/- आणि ₹ १६,४४०/- असे तीन धनादेश बँकेत जमा करण्यात आले, परंतु ३० सप्टेंबर २०१८ पूर्वी फक्त ₹ ११,३६०/- रक्कमेच्या धनादेशाची रक्कम बँकखात्यात जमा झाली.
- २) शोधनाबद्दल दिलेला ₹ ९३,०००/- चा धनादेशाची रक्कम दि. ३० सप्टेंबर २०१८ पूर्वी रोखित झाली नाही.
- ३) धनादेश पुस्तकाचे शुल्क ₹ २५०/- आणि संदेश वहनाचे ₹ १७०/- ची नोंद फक्त पासबुकमध्ये नावे करण्यात आली.

- ४) श्री. श्रेयांसने NEFT प्रणालीद्वारे खात्यात ₹ १,२३,२००/- जमा केले पण त्याची नोंद चुकीने रोख पुस्तकात ₹ १२,३२०/- ने नावे करण्यात आली.
- ५) पासबुकची प्राप्ती बाजू ₹ १,०००/- ने कमी घेतली.
- ६) बँकेने लाभांशबद्दल मिळालेले ₹ १२,५००/-खात्यात जमा केले परंतु रोख पुस्तकात झाली नाही.

उत्तर :

श्री. पंकजच्या पुस्तकात

बँक मेळपत्रक

३० सप्टेंबर २०१८ रोजीचे

विवरण / तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
रोख पुस्तकानुसार अधिविकर्ष		३२,४९०
अधिक : १. बँकेत जमा केलेले धनादेश अद्याप वसूल झालेले नाही.	२४,६४०	
२. धनादेश पुस्तकाबद्दल बँकेने आकारलेल्या शुल्काची नोंद रोख पुस्तकात झाली नाही.	२५०	
३. संदेश वहन शुल्काची नोंद फक्त पासबुकात दिसते.	१७०	
४. पासबुकची प्राप्ती बाजू जास्त दिसते.	१,०००	२६,०६०
		५८,५५०
वजा : १. शोधनाबद्दल दिलेला धनादेशाचे शोधन झाले नाही.	९३,०००	
२. NEFT प्रणाली द्वारे बँकेत रक्कम जमा केली गेली पण कमी रक्कमेची नोंद रोख पुस्तकात नावे केली.	१,१०,८८०	
३. बँकेने वसूल आणि जमा केलेली लाभांशाची नोंद फक्त पासबुकात दिसते.	१२,५००	
		२,१६,३८०
पासबुक नुसार बँक शिल्लक		१,५७,८३०

उदाहरण क्र.९ :

दि. ३१ मार्च २०१८ रोजी श्री. राजीव यांच्या पासबुक प्रमाणे जमा शिल्लक ₹ १६,७००/- दिसते.

खालील माहितीच्या आधारे बँकमेळपत्रक तयार करा :

- १) श्री. राजीव यांनी त्यांच्या बचत खात्यातून रोख ₹ ८,५००/- काढले. परंतु याची नोंद रोख पुस्तकातील चालू खात्यात दिसते.
- २) राशी संग्रहणार्थ बँकेत जमा केलेल्या ₹ २७,०००/- च्या धनादेशापैकी फक्त ₹ २३,०००/- चे धनादेश ३१ मार्च २०१८ पर्यंत खात्यावर जमा झाले.
- ३) दि. २५ मार्च २०१८ रोजी ₹ ४०,५००/- चे धनादेश शोधनाबद्दल देण्यात आले, त्यापैकी फक्त ₹ १५००/- चा धनादेश ३० मार्च २०१८ रोजी बँकेत सादर करण्यात आला.
- ४) ₹ ११७००/- चे बँकेत वटविण्यात आलेले प्राप्तविपत्र ३० मार्च २०१८ रोजी अनादरित झाल्याची सूचना दि. ०५ एप्रिल २०१८ रोजी प्राप्त झाली.
- ५) बँकेने शोधन केलेल्या विमा प्रव्याजी ₹ १४,४००/- ची नोंद रोख पुस्तकात दोनदा करण्यात आली.
- ६) पासबुकाची नावे बाजू ₹ ३००/- ने अधिक आहे.
- ७) बँकेने दिलेल्या ₹ ८००/-च्या व्याजाची नोंद फक्त पासबुकात दिसते.

उत्तर:

श्री. रवीच्या पुस्तकात
बँक मेळपत्रक
३१ मार्च २०१८ रोजीचे

विवरण / तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
पासबुक नुसार बँक शिल्लक		१६,७००
अधिक : १. बँकेत जमा केलेले परंतु अद्याप वसूल न झालेले धनादेश	४,०००	
२. बँकेत वटविलेल्या विपत्र अनादरणाची नोंद फक्त पासबुकात आहे.	११,७००	
३. पासबुकाची नावे बाजूची बेरीज अधिक आहे.	३००	
		१६,०००
वजा : १. बचत खात्यातून काढलेल्या रोख रक्कमेची नोंद चुकीने रोख पुस्तकातील चालू खात्यात दाखविण्यात आली.	८,५००	
२. शोधना बद्दल दिलेले धनादेश बँकेत सादर करण्यात आले नाही.	३९,०००	
३. बँकेने शोधनकेलेल्या विमा प्रव्याजीची नोंद रोख पुस्तकात दोनदा दाखवली.	१४,४००	
४. बँकेने दिलेल्या व्याजाची नोंद रोख पुस्तकात दिसत नाही.	८००	
		६२,७००
रोख पुस्तकानुसार अधिविकर्ष		३०,०००

उदाहरण १० :

खाली दिलेल्या तपशीलाच्या आधारे दि. ३१ जानेवारी २०१८ रोजीचे बँक मेळपत्रक तयार करा.

- १) रोख पुस्तकानुसार नावे शिल्लक ₹ ४८,०००/-.
- २) बँकेत जमा केलेल्या ₹ ३७,०००/- चा धनादेश बँकेने वसूल केला परंतु रोख पुस्तकात नोंद केली नाही.
- ३) बँकेत रोख जमा केलेल्या ₹ २६,२००/- ची नोंद रोख पुस्तकात रोख रकान्यात करण्यात आली.
- ४) डेबीट कार्ड द्वारे खरेदी केलेल्या ₹ २५,०००/-, उपस्कर (फर्निचर)ची नोंद रोख पुस्तकात घेण्यात आलेली नाही.
- ५) I.M.P.S. प्रणालीद्वारे धनकोंना स्थानांतरित केलेल्या ₹ २६,७००/- ची नोंद रोख पुस्तकात घेण्यात आली नाही.
- ६) ऑनलाईन बँकींग द्वारे शोधन केलेल्या टेलिफोन देयक ₹ ७,२५०/- आणि विद्युत देयक ₹ ८,२५०/- ची नोंद रोख पुस्तकात घेण्यात आलेली नाही.
- ७) विनोदकडून मिळालेल्या ₹ २८,६००/- चा धनादेश बँकेत जमा केला, दि. २७ जानेवारी २०१९ अनादरित झाला याची सूचना ४ फेब्रुवारी २०१९ रोजी मिळाली.

उत्तर :

बँक मेळपत्रक ३१ जानेवारी २०१९ रोजीचे

विवरण / तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
रोख पुस्तकानुसार बँक शिल्लक		४८,०००
अधिक : १. संग्रहणार्थ जमा केलेले धनादेश वसूल झाले पण त्याची नोंद रोख पुस्तकात केलेली नाही.	३७,०००	
२. बँकेत रोख जमा केल्याची नोंद चुकून रोखपुस्तकात रोख रकान्यात केली.	२६,२००	६३,२००
वजा : १. डेबिट कार्ड द्वारे केलेल्या शोधनाची नोंद रोख पुस्तकात नाही.	२५,०००	
२. I.M.P.S. प्रणालीद्वारे स्थानांतरित केलेल्या रक्कमेची नोंद रोख पुस्तकात केली नाही.	२६,७००	
३. ऑनलाईन प्रणालीद्वारे शोधन केलेले टेलिफोन देयक व विद्युत देयकाची नोंद फक्त पासबुकात आहे.	१५,५००	
४. अनादरित झालेल्या धनादेशाची नोंद अद्याप रोख पुस्तकात झालेली नाही.	२८,६००	
		१,११,२००
		९५,८००
पासबुकनुसार बँक शिल्लक		१५,४००

धनको आणि ऋणकोची जुळवणी :

मूळ लेखांकनातील चुका ओळखण्यासाठी जुळवणीची मदत होते. लेखांकनाच्या विशिष्ट भागाची इतर भागाशी तुलना करतांना सत्यता आणि अचूकता तपासण्याकरिता जुळवणीचा उपयोग होतो. विक्रेता सुद्धा जुळवणी पत्रक तयार करतो. म्हणजेच ऋणको आणि धनकोचे जुळवणी पत्रक ऋणकोकडून किती रक्कम येणे आहे आणि धनकोना किती रक्कम देणे आहे, याची तुलना करण्यासाठी विक्रेत्याच्या पुस्तकात ऋणकोचे खाते आणि ऋणकोच्या पुस्तकात विक्रेत्याचे खाते यातील फरकाचे समाधान करण्यासाठी धनको आणि ऋणकोची जुळवणी करावी लागते.

ऋणको आणि धनकोची जुळवणी करण्याची प्रक्रिया :

१. ऋणकोला अशी विनंती करावयाची की त्याच्या पुस्तकातील लेखापुस्तकाची माहिती द्यावी.
२. आपल्या लेखा पुस्तकात ऋणकोचे खाते एकसल (टेबलफॉर्मॅट) रूपात तयार करावे.
३. (टेबलफॉर्मॅट) फाईलच्या दोन्ही प्रती संचिकेत चिटकाव्यात.
४. दोन्ही खात्यात दिसणाऱ्या नोंदीची तुलना करावी.
५. ज्या नोंदी दोन्ही खात्यात जुळत नाही अशा नोंदीची यादी करावी.
६. एकसारख्या दिसणाऱ्या फरकाचे गट तयार करून त्यांना शीर्षक द्यावे.
७. विक्रेत्याचे फरकाच्या आधारे जुळवणी पत्रक तयार करावे.

कृती करा:

१. आपल्या लेखापाल श्री. न्यु. याने २८ फेब्रुवारी २०१८ रोजी बँक मेळपत्रक तयार केले आहे. बँकमेळपत्रकावर रोख पुस्तकाची शिल्लक आहे. पासबुकानुसार ₹ १,००,०००/- शिल्लक आहे. जुळवणी पत्रकात काही चुका असण्याची शक्यता आहे. या चुकांची दुरुस्ती आपण आमच्यासाठी करणार का?

बँक मेळपत्रक २८ फेब्रुवारी २०१८ रोजीचे

विवरण / तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
रोख पुस्तकानुसार बँक शिल्लक		१,२४,१००
अधिक : १. बँकेत जमा केलेला परंतु वसूल न झालेला धनादेश	३०,०००	
२. शोधनाबद्दल दिलेला धनादेश बँकेत सादर झाला नाही.	२८,०००	
३. विमा प्रव्याजीचे शोधन केल्याची नोंद फक्त पासबुकात आहे.	५,०००	
४. व्याज वसुलीची नोंद फक्त पासबुकात करण्यात आली.	३,०००	६६,०००
वजा : १. बँक शुल्काची नोंद फक्त पासबुकात नावे करण्यात आली.	१,०००	१,९०,१००
२. बँकेने लाभांश वसूल केल्याची नोंद फक्त पासबुकात करण्यात आली.	४,०००	
३. बँकेत जमा केलेल्या धनादेशाची नोंद चुकीने रोखपुस्तकात दोन वेळेस करण्यात आली.	२४,०००	
४. शोधनाबद्दल दिलेल्या व रोखिकृत झालेल्या धनादेशाची नोंद रोख पुस्तकात ₹ ८,९००/- च्या ऐवजी ₹ ९,८००/-ने करण्यात आली.	९००	२९,९००
पासबुकनुसार अधिविकर्ष शिल्लक		१,६०,२००

२. दोन किंवा तीन बँकेत भेट देऊन बँकेतील व्यवहाराशी संबंधित कागदपत्रे जसे पैसे काढण्याचे चलनपत्र, पैसे जमा करावयाचे चलनपत्र इत्यादी जमा करून त्यांची तुलना करा.
३. आपल्या परिसरातील एखाद्या मेडिकलचे दुकान किंवा स्टेशनरीच्या दुकानात जाऊन त्यांच्या मालकांशी संवाद साधा की ते आपले बँक मेळपत्रक कशा प्रकारे तयार करतात.
४. जर आपल्याकडे ए.टी.एम. कार्ड असेल तर त्या आधारे ए.टी.एम मधून आपल्या खात्याचे (Mini Statment) लहान विवरण काढा आणि आपल्या खात्यात जमा केलेली रक्कम, खात्यातून काढलेली रक्कम आणि शिल्लकेचा अभ्यास करा.
५. आपल्या बँकेस भेट देऊन स्थानिक धनादेश आणि किती धनादेशांचे शोधन करण्यासाठी किती कालावधी लागतो याची माहिती घ्या.
६. खालील दिलेली फरकाची कारणे वाचून ती खालीलपैकी कोणत्या प्रकारची आहेत ते ओळखा.
- १) वेळेतील फरक
- २) व्यावसायिक आणि बँकेकडून घडणाऱ्या चुका.
- अ) शोधना करिता दिलेला धनादेश अद्याप बँकेत सादर झालेला नाही.
- ब) अधिविकर्षा वरील व्याजाची नोंद बँकेने नावे केली परंतु रोख पुस्तकात नोंद करण्यात आली नाही.
- क) संग्रहणार्थ बँकेत जमा केलेल्या धनादेशाची रक्कम बँकेने अजून जमा केलेली नाही.
- ड) बँकेने विमा प्रव्याजी भरला परंतु त्यांची नोंद रोख पुस्तकात दोन वेळेस करण्यात आली.
- इ) बँकेत रोख ₹ १२३००/- जमा केले. परंतु त्याची नोंद रोख पुस्तकात ₹ १३,२००/- ने करण्यात आली.
- फ) बँकेला देय असलेल्या व्याजाची नोंद फक्त पासबुकात जमा करण्यात आली.

प्र.१ एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

१. बँक पासबुक कोण तयार करतो ?
२. पैसे जमा करण्याचे चलनपत्र म्हणजे काय ?
३. अधिविकर्ष म्हणजे काय ?
४. पैसे काढण्याचे चलनपत्र म्हणजे काय ?
५. बँक विवरण ग्राहकाला कोण पाठवतो ?
६. रोख पुस्तकाची नावे शिल्लक काय दर्शविते ?
७. बँक मेळपत्रक / बँकजुळवणी पत्रक कोण तयार करतो ?
८. पासबुकात दर्शविली जाणारी नावे शिल्लक कार्य दर्शविते ?
९. बँकेत असलेल्या ठेवीवरील व्याजाची नोंद पासबुकमध्ये कोणत्या बाजूला केली जाते. ?
१०. बँक मेळपत्रक का तयार केले जाते ?

प्र.२ पुढील विधानासाठी एकशब्द किंवा संज्ञा किंवा एकशब्द समूह द्या:

१. कोणत्या खात्यावर बँकेद्वारे अधिनिकर्ष सुविधा दिली जाते.
२. बँकेच्या लेखा पुस्तकातील खाते दाराच्या खात्याचा उतारा.
३. भारतामध्ये अंकलिपी सांकेतिक प्रणालीद्वारे निधी स्थानांतरित करण्याची तांत्रिक पद्धत.
४. रोख पुस्तक आणि पासबुकातील फरकाची कारणे दर्शविणारे पत्रक.
५. पासबुकाची नावे शिल्लक.
६. बँकेत रोख रक्कम किंवा धनादेश जमा करण्याच्यावेळी भरावे लागणारे बँकेचे चलनपत्र.
७. रक्कम जमा करण्याच्या चलनपत्राची डावी बाजू.
८. रोख पुस्तकाची जमा शिल्लक.
९. बँकेशी केलेल्या व्यवहारांची ग्राहकाने नोंदवून ठेवलेले पुस्तक.
१०. व्यवसायिकाच्या चालू खात्यातील जमा रक्कमेपैकी काढलेल्या रकमेनंतर राहिलेली रक्कम.

प्र.३ खालील विधानाशी आपण सहमत आहात की असहमत ते लिहा :

१. रोख पुस्तकातील बँक रकाना म्हणजे बँक खाते होय.
२. खातेदाराला बँक मेळपत्रक तयार करण्यासाठी बँकेचे विवरण उपयोगी ठरते.
३. शोधनाकरिता दिलेले धनादेश परंतु बँकेस सादर न झालेल्या धनादेशाची नोंद केवळ रोख पुस्तकात होते.
४. बँकमेळपत्रक हे फक्त चालू वर्षाच्या शेवटी तयार केले जाते.
५. बँकमेळपत्रक हे बँक विवरणाला अनुरूप असते.
६. रोख पुस्तकाप्रमाणे दिसणारी बँक शिल्लक ही नेहमी पासबुकाप्रमाणे दिसणाऱ्या बँक शिल्लकेसमान असते.
७. बँक सूचना व्यवसायिक बँकेला देतो.
८. पैसे जमा करण्याचे चलनपत्र फक्त धनादेश बँकेत जमा करण्यासाठीच उपयोगी आहे.
९. रोख पुस्तकातील शिल्लक आणि पासबुकातील शिल्लकेतील फरक व्यवहार खतावणी करतांना झालेल्या चुकांमुळे दिसून येतो.
१०. इंटरनेट बँकींगद्वारे रोख शोधन व प्राप्तीचा पुरावा आपोआप निर्माण होतो.

प्र.४ खालील दिलेल्या पर्यायापैकी योग्य पर्याय निवडून विधाने पुन्हा लिहा:

१. अधिविकर्ष म्हणजे रोख पुस्तकाची _____ शिल्लक होय..
अ) अखेरची   ब) नावे   क) सुरुवातीची   ड) जमा
२. जेव्हा बँकेत जमा केलेल्या धनादेशाची रक्कम बँक खात्यात जमा झाल्यास पासबुकात ही नोंद _____ होते.
अ) अनादरण   ब) नावे   क) जमा   ड) खातेबाद .
३. एका विशिष्ट कालावधीचे आर्थिक व्यवहार बँकेच्या खात्यात दर्शविलेला तपशील _____ .
अ) रक्कम काढण्याचे चलन पत्र   ब) बँक सूचना
क) बँक विवरण   ड) पैसे जमा करण्याचे चलनपत्र.
४. रोख पुस्तकात नावे केलेली नोंदीमुळे रोख शिल्लक _____ .
अ) वाढते   ब) कमी होते
क) निरर्थक होते   ड) वरील पैकी एकही नाही.
५. बँकेमेळपत्रक हे _____ तयार करते. .
अ) विद्यार्थी   ब) व्यावसायिक   क) बँक   ड) वरीलपैकी एकही नाही.
६. पासबुकनुसार दिसणारी बँकशिल्लक म्हणजे _____ पासबुकाची शिल्लक होय.
अ) जमा   ब) प्रारंभिक   क) नावे   ड) अखेरची.
७. बँक अधिविकर्षाची सुविधा _____ खातेदाराला देते.
अ) बचत   ब) अवत   क) चालू   ड) ठेव.
८. रोख पुस्तकानुसार दिसणारी शिल्लकेला _____ शिल्लक सुद्धा म्हणतात.
अ) अनुकूल   ब) अधिविकर्ष   क) असामान्य   ४) प्रतिकूल.
९. जेव्हा असामान्य कालावधीचा रोख पुस्तक आणि पासबुकाचा उतारा दिलेला असेल तेव्हा _____ घटक/पदे बँकमेळपत्रक तयार करतांना विचारात घेतले जातात.
अ) असामान्य   ब) सामान्य   क) अनुकूल   ड) समान.
१०. जेव्हा सामान्य कालावधीचा रोख पुस्तक आणि पासबुकाचा उतारा दिलेला असतो तेव्हा फक्त _____ घटक बँक मेळपत्रक तयार करतांना विचारात घेतले जातात.
अ) असामान्य   ब) समान   क) अनुकूल   ४) प्रतिकूल.

प्र.५ खालील विधाने पूर्ण करा :

१. शोधनाबद्दलची नोंद रोख पुस्तकात जमा होते तर पासबुकात _____ होईल.
२. बँक मेळपत्रक तयार करताना रोख पुस्तकातील _____ रकमा विचारात घेतात.
३. धनकोंना दिलेल्या धनादेशाची नोंद सर्वप्रथम _____ पुस्तकात दिसते.
४. रोख पुस्तकाची शिल्लक आणि पासबुकाची शिल्लकेतील फरकाच्या कारणासाठी तयार केलेल्या पत्रकास _____ म्हणतात.
५. पासबुकाची प्राप्ती बाजूची बेरीज जास्त दिसत असल्यास पासबुकाची शिल्लक _____ दिसेल.
६. धनकोंना ऑनलाईन पद्धतीने स्थानांतरित केलेल्या रक्कमेची नोंद रोख पुस्तकात _____ बाजूला केली जातात.
७. बँकेने अधिविकर्षावर आकारलेल्या व्याजाची नोंद _____ बाजूला पासबुकात केली जाते.
८. सामान्यतः रोखपुस्तकावर नावे शिल्लक असेल तर पासबुकात _____ शिल्लक दिसते.
९. बँकेतून रक्कम काढण्यासाठी जे चलन पत्र भरावे लागते त्या चलन पत्राला _____ म्हणतात .
१०. _____ मिळाल्यावर व्यावसायिक आपले खाते अद्ययावत करतो.

प्र.६ खालील विधाने चूक कि बरोबर ते सकारण लिहा :

- १) संग्रहणार्थ बँकेत जमा केलेला धनादेश अद्याप वसूल न झाल्यास त्याची नोंद फक्त पासबुकात होते.
- २) ऋणकोने व्यवसायिकाच्या खात्यात थेट रक्कम जमा केल्यास त्याची नोंद पासबुकात जमा बाजूला होते.
- ३) व्यवसायिक बँक मेळपत्रक तयार करताना फक्त रोखपुस्तकाच्या शिल्लकेनुसारच तयार करतो.
- ४) जेव्हा रोखपुस्तकानुसार अधिविकर्ष दिला असेल, तेव्हा बँक शुल्क फक्त पासबुकात नावे होईल ते अधिक (+) करावे लागते.
- ५) बँकेकडून व्यवसायिकाला बँक विवरण पाठविले जाते.

प्र.७ काल्पनिक नावाच्या आधारे नाव, खाते क्रमांक आणि रक्कम इ. माहितीचा नमुना तयार करा :

- १) बँक विवरण
- २) पैसे जमा करण्याचे चलनपत्र
- ३) पैसे काढण्याचे चलनपत्र
- ४) बँक सूचना
- ५) पासबुक / ग्राहक पुस्तिका

प्र.८ खालील विधाने दुरुस्त करून पुन्हा लिहा :

- १) बँकेत रक्कम किंवा धनादेश जमा करण्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या दस्तऐवजाला पासबुक असे म्हणतात.
- २) बँक मेळपत्रक बँक तयार करते.
- ३) पासबुकातील नावे शिल्लक ही अनुकूल शिल्लक दर्शविते.
- ४) जेव्हा धनादेश बँकेत जमा केला जातो तेव्हा रोखपुस्तकाच्या जमा बाजूला नोंद केली जाते.
- ५) जेव्हा समान कालावधीचा उतारा दिला जातो तेव्हा केवळ समान पदे विचारात घेतले जातात.

प्र.९ खाली दिलेला कोष्टक (तक्ता) पूर्ण करा :

कारण	जेव्हा रोखपुस्तकानुसार सामान्य शिल्लक दिलेली असल्यास अधिक / वजा	जेव्हा पासबुकनुसार सामान्य शिल्लक दिलेली असल्यास अधिक / वजा
१) व्याज फक्त पासबुकात नावे केल्यास		
२) ग्राहकाने थेट बँकेत रक्कम जमा केल्याची नोंद पासबुकमध्ये घेतल्यास	(+)	
३) संग्रहणार्थ बँकेत जमा केलेला धनादेश अद्याप वसूल झालेला नसल्यास		
४) बँकेत जमा केलेला धनादेश अनादरित झाल्यास		(+)
५) शोधनार्थ दिलेला धनादेश बँकेस सादर झाला नसल्यास		(-)

प्रात्याक्षिक उदाहरणे

१. खालील दिलेल्या पासबुक आणि रोख पुस्तकातील बँकाना उताऱ्यावरून दि.३१ ऑक्टोबर २०१८ रोजीचे बँकेमेळपत्रक तयार करा.

च्या पुस्तकात					
नावे.	रोख पुस्तक (फक्त बँक रकाना)				जमा.
दिनांक	प्राप्ती	रक्कम (₹)	दिनांक	शोधन	रक्कम (₹)
२०१८ ऑक्टोबर			२०१८ ऑक्टोबर		
०१	शिल्लक खाली आणली	१०,०००	०७	तेजस	१२,०००
०५	अपर्णा	५,०००	१०	अनिल	३,०००
०८	अपूर्वा	६,०००	१५	बँक शुल्क	२००
१२	ओंकार	३,०००	१७	जाहिरात	२,०००
२०	सुनिल	४,०००	२०	आहरण/ उचल	१,०००
			३१	शिल्लक पुढे नेली	९,८००
		२८,०००			२८,०००

बँकेच्या पुस्तकात					
नावे.	पासबुक				जमा.
दिनांक	शोधन	रक्कम (₹)	दिनांक	प्राप्ती	रक्कम (₹)
२०१८ ऑक्टोबर			२०१८ ऑक्टोबर		
०७	व्याज	५००	०१	शिल्लक खाली आणली	१०,०००
१०	विमा प्रव्याजी	२,०००	१०	अपूर्वा	६,०००
१३	अनिल	३,०००	२२	सुनिल	४,०००
२०	दूरध्वनी देयक	२,०००	२४	राजू	२,०००
२०	आहरण/ उचल	१,०००	२७	स्वानंद	३,०००
३१	शिल्लक पुढे नेली	१६,५००			
		२५,०००			२५,०००

२. खाली दिलेल्या रोख पुस्तक आणि पासबुकाच्या उताऱ्यावरून दि.३१ मार्च २०१९ रोजीचे बँकेमेळपत्रक तयार करा.

च्या पुस्तकात					
नावे.	रोख पुस्तक (फक्त बँक रकाना)				जमा.
दिनांक	प्राप्ती	रक्कम (₹)	दिनांक	शोधन	रक्कम (₹)
२०१९ मार्च ०१	शिल्लक खाली आणली	७९,५००	२०१९ मार्च ०४	भाडे	३६,०००
०४	अविनाश	१८,०००	०६	मानसी	२०,१००
०९	धनंजय	२५,५००	१२	निखिल	९,६००
१५	मिनल	१०,८००	१७	आहरण/ उचल	१५,०००
२०	रोख	२४,०००	२४	निशांत	२७,६००
२७	प्रसाद	१४,७००	३१	शिल्लक पुढे नेली	६४,२००
		१,७२,५००			१,७२,५००

पासबुक

दिनांक	विवरण	काढलेली रक्कम नावे. ₹	जमा केलेली रक्कम जमा. ₹	शिल्लक ₹
२०१९				
एप्रिल ०१	शिल्लक खाली आणली			८६,४००
०४	मिनल		१०,८००	९७,२००
०६	प्रसाद		१४,७००	१,११,९००
१०	वेतन	२४,०००		८७,९००
१३	निशांत	२७,६००		६०,३००
१८	भारत		११,४००	७१,७००
२३	केशव	६,६००		६५,१००
२७	मानसी	२०,१००		४५,०००
३०	शर्वरी		१८,०००	६३,०००

३. श्री. रवी यांच्या पासबुकात दि. ३१ ऑगस्ट २०१८ रोजी ₹ ३३,६००/-, ची जमा शिल्लक आहे. परंतु रोख पुस्तकात वेगळी शिल्लक दिसते. दोन्ही पुस्तकांची तुलना केली असता खालील प्रमाणे फरक लक्षात आले.:
१. बँकेला दिलेला ₹ २४,५००/- चा धनादेश दि. ३१ ऑगस्ट २०१८ पूर्वी बँकेत जमा झाला नाही.
  २. ग्राहकाने NEFT प्रणालीद्वारे खात्यावर जमा केल्याची नोंद फक्त पासबुकात आलेली आहे. ₹ ३३,०००/-.
  ३. दि. २८ ऑगस्ट २०१८ रोजी शोधना करिता दिलेला ₹ ३८,८००/- चा धनादेश दि. ०५ सप्टेंबर २०१८ रोजी बँकेत सादर करण्यात आला.
  ४. बँकेतून वटविण्यात आलेले ₹ १५,०००/- चे प्राप्यविपत्र दि. ३० ऑगस्ट २०१८ रोजी अनादरित झाल्याची सूचना बँकेद्वारे दि. ०३ सप्टेंबर २०१८ रोजी प्राप्त झाली.
  ५. पासबुकची जमा बाजू ₹ २,०००/-ने जास्त दिसते.
  ६. बँक शुल्क ₹ ४००/- आकारल्याची नोंद बँकेने पासबुकात नावे केली, रोखपुस्तकात नोंद झाली नाही. दि. ३१ ऑगस्ट २०१८ रोजीचे बँक मेळपत्रक तयार करा.
४. खालील दिलेल्या माहितीच्या आधारे दि. ३१ डिसेंबर २०१८ रोजीचे बँक मेळपत्रक तयार करा.
१. दि. ३१ डिसेंबर २०१८ रोजी रोख पुस्तकानुसार अधिविकर्ष शिल्लक ₹ ४८,४५०/-होती.
  २. बँकेने आकारलेल्या संदेशवाहनाचे ₹ ३७० ची नोंद फक्त पासबुकात नावे करण्यात आलेली आहे. परंतु रोख पुस्तकात याची नोंद घेतली गेलेली नाही.
  ३. अधिविकर्षावरील व्याज ₹ २,८७०/- ची नोंद रोखपुस्तकात झाली नाही.
  ४. बँकेत वटविण्यात आलेल्या ₹ १२,०००/- च्या विपत्राची नोंद रोख पुस्तकात पूर्ण रक्कमेने दिसते. परंतु बँकेने कपात केलेल्या ₹ २००/- कसरीची नोंद झाली नाही.
  ५. शोधनार्थ दिलेला ₹ ३२,३००/- चा धनादेश दि. ३१ डिसेंबर २०१८ पूर्वी बँकेस सादर करण्यात आलेला नाही.
  ६. संग्रहणार्थ बँकेत जमा केलेला ₹ २४,०००/- चा धनादेशापैकी फक्त ₹ ८,००० चा धनादेश दि. ३१ डिसेंबर २०१८ पूर्वी वसूल झाला.
  ७. डेबीट कार्डद्वारे लेखन सामग्री देयकाचे ₹ ११,३००/- शोधन केले पण त्याची नोंद रोख पुस्तकात झाली नाही.

५. खालील दिलेल्या तपशीलाच्या आधारे दि. ३० जून २०१९ रोजीचे बँक मेळपत्रक तयार करा.
१. पासबुक नुसार जमा शिल्लक ₹ २०,०००/-.
  २. ₹ ३,५००/-चा दिलेला धनादेश बँकेस सादर करण्यात आला पण त्याची नोंद पासबुकात ₹ ५,३००/- दाखविण्यात आली.
  ३. संग्रहणार्थ बँकेत जमा केलेला ₹ ९,७००/- चा धनादेश वसूल झाला परंतु रोख पुस्तकात त्याची नोंद आलेली नाही.
  ४. रोख पुस्तकाची शोधन बाजू ₹ १००/- ने कमी दिसते.
  ५. बँकेद्वारे शोधन केलेल्या विद्युत देयकाची ₹ ६,२००/- ची नोंद पासबुकात दोन वेळेस करण्यात आली.
६. खालील दिलेल्या माहितीच्या आधारे दि. ३१ मार्च २०१९ रोजीचे बँक मेळपत्रक तयार करा.
- १) रोख पुस्तकानुसार शिल्लक ₹ १०,०००/-.
  - २) शोधनार्थ दिलेला धनादेश ₹ २,०००/- बँकेत सादर झाला नाही.
  - ३) ऋणकोने ₹ ३,५००/- NEFT या प्रणालीद्वारे बँक खात्यात जमा केले पण त्याची नोंद रोख पुस्तकात झाली नाही.
  - ४) बँकेने विद्युत देयक ₹ ४५०/- भरले आणि ₹ १००/- बँक शुल्काबद्दल आकारले.
  - ५) अबक कंपनीला डेबिट कार्डद्वारे ₹ १,५००/- दिले परंतु रोख पुस्तकात त्याची नोंद ₹ १५०/- अशी दाखविण्यात आली.
  - ६) गुंतवणुकीवरील व्याज बँकेने खात्यात जमा केले ₹ ५००/-.
  - ७) ₹ ८८५/- चा शोधनार्थ दिलेला धनादेश बँकेत सादर करण्यात आला परंतु बँकेने चुकीने ₹ ८६५/- ची नोंद पासबुकात केली.
७. दि. ३१ जानेवारी २०१८ रोजी रोख पुस्तकानुसार बँक शिल्लक ₹ ४०,०००/- अशी आहे. परंतु पासबुकातील शिल्लक वेगळी आहे. वरील शिल्लकेमध्ये दिसणाऱ्या विसंगतीची कारणे शोधा.
- १) जानेवारी २०१८ मध्ये शोधनाबद्दल दिलेला ₹ १,००,०००/- चा धनादेशा पैकी फक्त ₹ ५०,०००/- चा धनादेश ३१ जानेवारी २०१८ पूर्वी बँकेत सादर करण्यात आला.
  - २) राशी संग्रहणार्थ ₹ २,००,०००/- चा धनादेश बँकेत जमा केला. त्यापैकी फक्त ₹ ८०,०००/- च्या धनादेशाची रक्कम जानेवारी २०१८ पूर्वी बँकेत जमा झाली.
  - ३) खाली दिलेले व्यवहार जानेवारी २०१८ मध्ये पासबुकमध्ये दिसतात, परंतु त्यांची नोंद रोख पुस्तकात घेण्यात आली नाही.
    - १) बँकेने ECS प्रणालीद्वारे ₹ ६,४००/- विद्युत बिल भरले.
    - २) बँकेने ₹ १२,०००/- व्याज खात्यात जमा केले.
    - ३) बँकेने वर्तनाचे ₹ १,०००/- आणि बँक शुल्काचे ₹ ६००/- नावे केले.
    - ४) ग्राहकाने NEFT द्वारे थेट खात्यावर ₹ १,०००/- जमा केले.
- दि. ३१ जानेवारी २०१८ रोजीचे बँके मेळपत्रक तयार करा.
८. जानेवारी २०१८ मध्ये श्री. गिरीश कुंभार यांचे पासबुकात ₹ १४,०००/- बँक शिल्लक आहे. रोख पुस्तक व पासबुकाची तुलना केल्यास खालील त्रुटी लक्षात येतात.
- १) ₹ १०,०००/- चा धनादेश बँकेत जमा केला. परंतु बँकेने खात्यावर रक्कम जमा केली नाही.
  - २) भागावरील लाभांश बँकेने जमा केला परंतु त्याची नोंद रोख पुस्तकात घेण्यात आली नाही. ₹ १,०००/-
  - ३) स्थायी सूचने नुसार बँकेने विमा प्रव्याजीचे ₹ ५००/- ECS प्रणालीने भरले पण रोख पुस्तकात या व्यवहाराची नोंद झाली नाही.
  - ४) बँकेने कमिशनबद्दल ₹ ७५/- नावे केले.
  - ५) धनादेश अनादर प्रकरणी बँकेने ₹ ९००/- नावे केल्याची नोंद फक्त पासबुकात आहे.
  - ६) ₹ १,५००/- चा धनादेश बँकेत जमा केल्याची नोंद रोख पुस्तकात दोन वेळेस करण्यात आली.

- ७) जानेवारी २०१८ मध्ये एकूण ₹ २०,०००/- चे धनादेश निर्गमित करण्यात आले परंतु फक्त ₹ ८,०००/- चे धनादेश बँकेत जानेवारी २०१८ पूर्वी शोधनाकरिता सादर झाले.
३१ जानेवारी २०१८ रोजी बँक मेळपत्रक तयार करा.
९. प्रशांत एन्टरप्रायझेस यांनी पुरविलेल्या माहितीच्या आधारे दि.३१ मार्च २०१८ रोजीचे बँक मेळपत्रक तयार करा .
- १) रोख पुस्तकानुसार अधिविकर्ष ₹ २८,०००/-
  - २) ₹ २,०००/- चा धनादेश निर्गमित करण्यात आला. बँकेने तो अनादरित केला परंतु अनादरणाची नोंद रोख पुस्तकात घेण्यात आली नाही.
  - ३) बँकेने ₹ १५०/- बँक शुल्काबद्दल नावे केले.
  - ४) मालकाच्या बचत खात्यात बँकेने ₹ २,५००/- स्थानांतरित केले पण त्याची नोंद रोख पुस्तकात नाही.
  - ५) पुरवठादाराला दिलेला ₹ १,६००/-चा धनादेश बँकेत ३१ मार्च २०१८ पर्यंत सादर झालेला नव्हता.
  - ६) राशी संग्रहणार्थ ₹ ३,०००/- आणि ₹ २,०००/- चे धनादेश बँकेत जमा करण्यात आले. परंतु त्या पैकी फक्त ₹ ३,०००/- चा धनादेश ३१ मार्च २०१८ पूर्वी बँकेत जमा झाला.
  - ७) ग्राहकाने ₹ १,५००/- बँक खात्यात परस्पर जमा केले परंतु रोख पुस्तकात त्याची नोंद रोखीच्या रकान्यात करण्यात आली.
  - ८) अधिविकर्षावर ₹ ७५०/- व्याज बँकेने नावे केले.
१०. ३१ डिसेंबर २०१८ रोजीचे बँक मेळपत्रक तयार करा.
- १) पासबुकनुसार नावे शिल्लक ₹ १६,०००
  - २) ग्राहकाने आपल्या बँक खात्यात NEFT द्वारे ₹ ८,०००/- परस्पर जमा केले.
  - ३) ₹ १०,५००/- चे धनादेश संग्रहणार्थ बँकेत आले नाहीत परंतु बँकेने जमा केले नाहीत.
  - ४) बँकेने कमिशनबद्दल ₹ ३००/- ने नावे केल्याची नोंद पासबुकात आहे परंतु रोख पुस्तकात नाही.
  - ५) डिसेंबर २०१८ मध्ये ₹ ३,५००/- चे बँकेत वटविलेले विपत्र जानेवारी २०१९ मध्ये अनादरित होऊन परत आले.
  - ६) स्थायी सूचनेनुसार बँकेने ₹ ६५०/-टेलिफोनचे बिल भरले त्याची नोंद रोख पुस्तकात नाही.
  - ७) बँकेत ₹ ९७५/- चा धनादेश जमा करण्यात आला परंतु चुकून त्याची नोंद रोख पुस्तकात ₹ ७९५/- अशी करण्यात आली.

